

dicam, dicam quod meæ videtur imperitiæ posse convenire, et quod tantum inter familiares aures latitare velim, quia me publice [*Ms.*, publico] magnorum doctorum iudicio præsentare non audeo.

Legimus enim in numerorum subtilissima ratione, alios numeros esse pares, alios impares; et item parium numerorum alios esse perfectos, alios esse imperfectos: item et imperfectorum alios esse superfluos, alios exiguos. Pares autem numeri sunt, qui in duo æqualia dividi possunt: ut octo in bis quatuor, et quatuor in bis duo. Impares sunt, qui in duo æqualia dividi non possunt, ut septem vel novem; quos si divides, duas æquales in eis [partes] invenire non poteris: item ipsorum parium numerorum alii sunt perfecti, alii imperfecti. Perfectus numerus est qui partibus suis impletur, nec diminutione frangitur, nec multiplicatione partium superabundat, ut senarius numerus. Habet enim senarius numerus dimidiam sui partem tres, et tertiam duo, et sextam unam, qui simul juncti eundem implent senarium; nam unum, duo, tres, faciunt [sex] qui partibus suis impletur. Nec diminutione frangitur, nec abundantia superescit; idcirco perfectissimus Creator, qui universa valde bona creavit, in eo numero originalis mundi creaturas condidit, ut ostenderet, omnia in suo genere esse perfecta, quæ condidit.

Item octonarius [*Edit.*, octogenarius] numerus, si eum in partes a se ipso nominatas divides, minor se ipso ipse invenitur, habet enim dimidiam sui partem quatuor, et quartam duas, et octavam unam: quæ simul ducta octonarium non implent, sed septenarium; unum, duo et quatuor septem efficiunt, non octo: et 409 idcirco secunda hujus generis [*F.*, humani generis] origo ab octonario numero crescere coepit. Videlicet octo animas in arca esse legimus, a quibus totius humani generis multitudo pullulavit, ut ostenderetur, secunda origo esse imperfectior, quam prima, quæ senario numero creata est. Inde et Redemptor noster et Reparator primæ perfectionis, sicut Adam sexta die ex virgine terra creatus est, ita ille sexta ætate ex virgine Maria factus est homo, ut senarii numeri perfectionem suo dicaret adventu, quam in primi hominis monstravit conditione.

Item progressionem numerorum articulis, quasi quibusdam unitatibus, ad infinita crescere per quasdam finitas formas videmus. Nam prima progressio numerorum est ab uno usque ad decem. Secunda a

decem usque ad centum. Tertia a centenario usque ad millenarium. Et eandem regulam perfectionis [vel imperfectionis], quæ [*Leg.* quam] prima unitas in suis numeris pro [*Ms.*, sub] denario servat, eandem et secundam in suis denariis sub centenario servare necesse est. Nam sicut senarius numerus in suis partibus per unitatem positus [*Ms.*, positus] perfectus est in seipso, ita et sexagenarius partibus suis positus per denarium perfectus esse noscitur, ita ut semper in sexagenario denarius locum obtineat unitatis in senario, et sit illius divisio per partes suas ejusmodi: medietas sexagenarii est tricenarius, sicut ternarius senarii; et est tertia pars vicenarius, sicut binarius in senario; et denarius in eo locum teneat unitatis; quæ summa si colligitur eundem implet sexagenarium. Decem itaque, et viginti, et triginta, sexaginta sunt, sicut et tres, et duo, et unum, sex.

Poteris et per te ipsum, juxta eandem regulam, octogenarii explorare diminutionem. Nam octogenarii quadragenarius medietas est, et viginti quarta pars, et denarius octava: quæ simul ducta septuaginta faciunt non octoginta, nam decem, viginti, quadraginta, septuaginta sunt [*Ms.*, faciunt].

Sexaginta vero reginæ et octoginta concubinæ rectores sunt sanctæ Ecclesiæ. Sed alii ex illis propter solam Christi charitatem docent; alii, terrena sequentes commoda, laborant in Ecclesia, non cœlestis patriæ labore [*Ms.*, ardore], sed terreni lucri gratia desudant in docendo. Hi sua in perfectione [*F.*, imperfectione] octogenario numero comparantur: illi perfecta beatitudine sexagenario designantur, ut reginarum nomine digni efficiantur, quia spiritualem sobolem propter amorem solummodo Sponsi, et multiplicandis filiis in cœlestem patriam, felicem prolem baptizando, seu prædicando generare non desistunt. Illi vero concubinarum nomine denotantur, quia sæculi ambitione, vel temporalis honoris gratia, prædicando seu baptizando nobiles quidem generant sæpe filios, sed illi ignobiles in semetipsis permanent. Quorum contubernium, filii charissime, fuge, obsecro, et si te quocumque Dei misericordia doctorem dignetur efficere, tu pro ejus amore laborare non cesses, qui pro tua salute sanguinem suum fundere non dubitavit, ut tibi sint mercis [*Ms.*, sit merces] non perituræ divitiæ, sed perpetua gloria in cœlesti thalamo Domini [nostri] Jesu Christi, cui laus et gloria in omnes æternitates. Amen.

410 OPUSCULUM QUARTUM.

COMMENTARIA SUPER ECCLESIASTEN.

MONITUM PRÆVIUM.

Præsens commentarius publicis typis primo, quantum scitur, prodiit Argentorati, vel (ut in Bibl. Baluziana, tom. II, pag. 603, notatur) Basileæ apud Joannem Bebelium, anno 1531, in-8°. Inde Cl. Quercetanus illum in suam collectionem transcripsit. Editionis præterea Parisiensis de anno 1589 mentionem faciunt compilatores magnæ Bibliothecæ ecclesiasticæ, quæ tamen ab omnibus aliis eruditibus ignoratur.

Editionem Cl. Quercetani contulimus cum cod. ms.

bibliothecæ nostræ, monasterii scilicet sancti Emmeramiani; ejus etiam ope præfatam editionem in aliquibus locis emendavimus, ac differentes et alibi deficientes lectiones adnotavimus, versusque in fine epistolæ adjecimus. Eidem codici nostro hic titulus præfixus est: *Incipit Expositio Albini super Ecclesiasten*; in fine tamen tres aut quatuor ultimæ paginæ excisæ sunt; quem defectum infra suo loco notabimus.

PRÆFATIO.

Dilectissimis in Christo filiis, Onizæ sacerdoti, Candido presbytero, et Nathanaeli [*Ms.*, Nathaheli] diacono, Albinus perpetuæ prosperitatis in Domino Deo salutem.

Postquam de paternæ pietatis nido in publicas sæcularium negotiorum evolastis auras, mentis meæ sollicitudo vestram, omnibus pene horis, occupationem comitata est, optans vos, divina donante gratia, in charitate perfecta, sanctarum titulû virtutum Deo placere, honestisque vivere moribus coram hominibus, et quod didicistis sub alis paternæ cruditionis, nobilibus ostendere moribus. Nec velim sapientiæ decus, quod habetis in corde, sæculi obscurari vanitatibus, inter quas religio vestræ conversationis fulgeat, quasi claritas lucis in tenebris. Mementote vos aliena disponere, non propria possidere; de quibus ipsa Veritas ait: *Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est, quis dabit vobis* (*Luc. xvi, 12*)? Alienæ sunt a nobis hujus sæculi facultates, id est, extra nostram sitæ naturam. *Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid possumus* (*I Tim. vi, 7*). Nostra autem possessio regnum cælorum, nostra vita Christus est, nostræ opes sunt spiritualium operum fructus: quas congregare vos, filii charissimi, omni intentione exhortor: nec in incerto divitiarum sperare, quæ aut deserunt possidentem, aut a possidente deseruntur. In quas, mentis nostræ intentionem Spiritus sanctus per Prophetam anhelari [*Ms.*, anhelare] prohibuit, dicens: *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere* (*Psal. lxi, 14*). Quorum copia, est aliorum inopia. De quibus [et] Dominus in Evangelio ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis* (*Luc. xvi, 9*). Idcirco iniquas nominavit hujus sæculi divitiæ (quia *mammona* Syra est lingua, et Latine divitiæ dici possunt), quia divitiæ aut per iniquitatem congregantur, vel inique pauperibus subtrahuntur. De quarum vana possessione in hujus sæculi deliciis pene sapientissimus Salomon totum composuit librum, cui titulus est *Ecclesiastes*, dicens in capite libri: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, et omnia vanitas*. Si omnia vanitas, quæ utilitas est divitiarum retinere caducas? In quem librum, ex sanctorum opusculis Patrum, ac maxime de beati Hieronymi commentario, parvum composui Breviarium, vestri causa, filii charissimi, quatenus paterna sollicitudine admonerem vestrum nobile in-

^a Hoc carmen, exceptis quatuor ultimis versibus, ex vetustissimo ms. codice depromptum, suum in locum restituendum indicavit Cl. Frobenius inter Addenda ad suam editionem.

^b Ad hoc carmen forte pertinent versus in cod. præfatio sequentes:

A genium, ne nimio amore studeatis caducis, et cito transitoriis inhiare divitiis, quæ citissime velut volatiles recedunt umbræ, et ut, si quid superavit in eis necessario vitæ vestræ **¶** stipendio, pauperibus erogare studeatis: quia, ut idem Salomon ait: *Redemptio animæ viri, propriæ divitiæ ejus* (*Prov. xiii, 8*). Sedula mente ipsius Domini sanctum considerate præceptum, quo nos admonuit cælestibus magis quam terrenis inhiare thesauris, dicens: *Thesaurizate vobis thesauros in celo, ubi neque ærugo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt, nec furantur; ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum* (*Matth. vi, 20*). Hunc siquidem librum supradictum semper pro magistro habeatis in manibus, ut discatis terrena non amare, sed cælestia; dominari divitiis, non servire; laudem non querere terrenam, sed a judice Christo, miserorum consolatore, amabilem audire sententiam inter eos quibus dicturus erit: *Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi* (*Matth. xxv, 34*).

^a Flumina qui metuat modica sulcare carina

Grandia, ne mergat turbidus Auster eam:

Iste suo placidas lembo pernaviget undas

Currentes inter florida prata pie.

Sic qui inagnorum sensus rimare profundos

Doctorum timeat pectoris ingenio,

Nostra legat felix animo commenta sereno,

De gazis veterum quæ tulit unca manus.

Vos vivete (*sic ms.*) Deo semper, nam vivere mors est:

Huic mundo; vera est vivere vita Deo.

Vos, rogo, conservet felices gratia Christi,

O dulces nati, sancta salutis ope ^b.

CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. — *Verba Ecclesiastis filii David regis Hierusalem.* ^c Tribus nominibus vocatum fuisse Salomonem Scripturæ manifestissime docent: Salomonem, id est, pacificum; et Ydda [*Ms.* Edida], hoc est, dilectum Domini; et quod nunc dicitur Coeleth, id est, Ecclesiasten. Ecclesiastes autem appellatur Græco sermone, quod cælum, id est Ecclesiam, congregat; quem nos appellare possumus concionatorem, qui loquitur ad populum, et sermo ejus non specialiter ad unum, sed ad universos generaliter dirigitur. Porro pacificus, et dilectus Domini, ab eo quod in regno ejus pax fuerit, et eum Dominus dilexerit, appellatus est. Nam et psalmus quadragesimus quartus, et septuagesimus primus, dilecti et pacifici titulo prænotantur. Qui tametsi ad prophetiam Christi et Ecclesiæ pertinentes, felicitatem et vires Salomonis excedant, tamen secundum historiam super Salomonem conscripti sunt. Is itaque juxta numerum vocabulorum suorum, tria volumina edidit: Proverbia, Ecclesiasten, Cantica canticorum. In Proverbiis parvulum docens, et quasi de officiis præsentibus [*Hie-*

Pontifici magno hunc Armoni reddito librum

Ut legat, Albino moxque remittit eum.

Pax tibi, vita, salus semper sit, sancte sacerdos,

Atque memor nostri jam sine fine vale.

^c Ex sancto Hieronymo.

ron., per sententias] erudiens, unde ad alium crebro sermo repetitur. In Ecclesiaste vero, maturæ virum ætatis insistens, ne quidquam in mundi rebus putet esse perpetuum, sed caduca et brevia universa quæ cernimus. Ad extremum jam consummatam virum, et calcato sæculo præparatum, in Cantico canticorum, sponsi jungit amplexibus. Nisi enim prius relinquamus vitia, et pompis [Ms., pompæ] sæculi rennuntiantes expeditos nos ad adventum Christi præparaverimus, non possumus dicere: *Osculetur me osculo oris sui* (Cant. 1, 4). Haud procul ab hoc ordine doctrinarum, et philosophi sectatores suos erudiunt, ut primum ethicam doceant, deinde physicam interpretentur, et quem in his profecisse perspexerint, ad theologiam usque perducant. Nec non et hoc diligentius attendendum, quod per tres libros auctoris, diversus est titulus. In Proverbiis enim adnotatur: *Proverbia Salomonis filii David regis Israel*. In Ecclesiaste vero: *Verba Ecclesiastis filii David regis Hierusalem*. Superfluum quippe est hic, *Israel*, quod male in Græcis et Latinis codicibus invenitur. In Cantico canticorum, nec filius David, nec rex Israel, sive Hierusalem præscribitur, sed tantum: *Canticum canticorum Salomonis*. Sicut enim Proverbia, et rudis institutio, ad duodecim tribus, et ad totum pertinent Israel; et quomodo contemptus mundi, non nisi metropolitibus convenit, hoc est, habitatoribus Hierusalem; ita et Canticum canticorum ad eos proprie facit mentionem, qui tantum superna desiderant. Ad incipientes et proficientes, et paterna dignitas, et regni proprii merito iudicatur [Ms., indicatur; al., vindicatur] auctoritas. Ad perfectos vero, ubi non timore eruditur discipulus, sed amore, proprium nomen sufficit, et æqualis magister est, et nescit se esse regem.

412 Hæc interim juxta litteram. Cæterum per intelligentiam spiritalem, pacificus et dilectus Dei Patris, et Ecclesiastes noster Christus est, qui medio pariete destructo, et inimicitias in carne evacuan, fecit utraque unum, dicens: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (Joan. xiv, 27). De quo Pater ad discipulos: *Hic est, inquit, Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc audite* (Matth. xvii, 5), qui est caput Ecclesiæ. Et nequaquam ad synagogam Judæorum, sed ad gentium multitudinem loquens, vivis lapidibus exstructæ; non illius de qua ipse ait: *Hierusalem, Hierusalem! quæ occidis prophetas, et ecce relinquetur domus vestra deserta* (Matth. xxiii, 37, 38), sed illius per quam jurari velat, quia sit civitas magni regis. Hic est filius David, ad quem cæci in Evangelio clamabant: *Miserere nostri, fili David* (Matth. xv, 22); et omnis turba consonabat, et una voce respondebat: *Hosanna filio David* (Matth. xxi, 9). Denique non ad eum fit verbum Dei, sicut ad Hieremiam et ad cæteros prophetas; sed quia dives est, et rex potens, ipse est si quidem verbum, et sapientia cæteræque virtutes. Verba loquitur ad Ecclesiæ viros, verba insinuat apostolis, de quibus

A cantatur in psalmo: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba illorum* (Psal. xviii, 5). Male igitur quidam opinantur, nos ex hoc libro ad voluptatem et luxuriam provocari, cum e contrariis omnia quæ cernimus in mundo vana esse doceantur, nec debere nos ea studiose appetere quæ, dum tenentur, intereant.

Tradunt Hebræi hunc librum, quem modo in manibus habemus, Salomonis esse pœnitentiam agentis: qui quia in sapientia divitiisque confusus, per mulieres offenderit Deum, nunc secum reputat, omnia vana esse hujus sæculi delectamenta, quæ ad ultimam miseriam devolvunt eos qui in eis ponunt spem suam. Sed et beatus Gregorius doctor mirabilis, et sacræ Scripturæ lucidissimus expositor, in quarto Dialogorum libro (cap. 4), quomodo iste liber legendus sit vel intelligendus, optime exposuit, de nomine hujus libri, sic dicens: « Ecclesiastes autem proprie concionator dicitur: in concione vero, sententia promitur, per quam tumultuosæ turbæ seditio comprimatur, et cum multi diversa sentiant, per concionantis rationem ad unam sententiam perducuntur. Hic igitur liber idcirco Concionator dicitur, quia Salomon in eo quasi tumultuantis turbæ suscipit sensum, ut ea per inquisitionem dicat quæ fortasse per tentationem imperita mens sentiat. Nam quot sententias per inquisitionem movet, quasi tot in se personas diversorum suscipit. Sed concionator verax, velut extensa manu, omnium tumultus sedat, eosque ad unam sententiam revocat, cum in ejusdem libri termino ait: *Finem loquendi omnes pariter audiamus: Dominum time, et mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo* (Eccle. xi, 13). Si enim in libro eodem per collectionem [Ms., locutionem] suam multorum personas non susciperet [Ms., susceperat], eum ad audiendum loquendi finem secum pariter omnes admonebat? Quia igitur in fine libri dicit: *Omnes pariter audiamus*, ipse sibi testis est quia, in se multorum personas suscipiens, quasi solus locutus non est: unde et alia sunt quæ in libro eodem per inquisitionem moventur, atque alia quæ per rationem satisfaciunt; alia quæ ex tentati profert animo, atque adhuc hujus mundi delectationibus dediti; alia vero, in quibus ea quæ rationis sunt, disserat, atque animum a delectatione compescat. Ibi namque ait: *Hoc itaque mihi visum est bonum, ut comedat quis et bibat, et fruatur lætitia ex labore suo* (Eccle. v, 17). Et longe inferius subjungit. *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii* (Eccle. vii, 3). Si enim bonum est manducare et bibere, melius fuisse videbatur ad domum convivii pergere quam ad domum luctus. Ex qua re ostenditur quia illud ex infirmantium persona intulit, hoc vero ex rationis definitione subjunxit: nam ipsas protinus rationis causas edisserit, et de domo luctus quæ sit utilis ostendit, dicens: *In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, et vivens cogitat quid futurum sit* (Eccle. xi, 9, 10). Rursum illic scriptum est: *Lætare,*

• Hucusque ex sancto Hieronymo.

juvenis, in adolescentia tua. Et paulo post subditur: **A** *Adolescentia enim et voluptas, vana sunt.* Qui dum hoc postmodum vanum esse redarguit, quod prius admonuisse videbatur, palam [*Ms.*, patenter] indicat quia illa quasi ex desiderio carnali verba **413** intulit, hæc vero ex iudicii veritate subjunxit. Sicut ergo delectationem prius carnalium exprimens, curis postpositis denuntiat bonum esse manducare et bibere, quod tamen postmodum ex iudicii ratione reprehendit, cum esse melius dicit ad domum luctus ire quam ad domum convivii: et sicut letari debere juvenem in adolescentia sua, quasi ex deliberatione carnalium, proponit, et tamen postmodum per definitionem sententiæ adolescentiam et voluptatem vana esse redarguit. Similiter et concionator iste, diversas cogitationum tentationes exponens, alio ait in loco, cum dicit: *Unus interitus [est] hominis et jumentorum, et æqua utriusque conditio: sicut moritur homo, sic et illa moriuntur: similiter spirant omnia, et nihil habet homo jumentis amplius (Eccle. III, 10).* Qui tamen ex definitione rationis suam postmodum sententiam protulit, dicens: *Quid habet amplius sapiens a stulto? et quid pauper? Nisi ut pergat illuc, ubi est vita (Eccle. VI, 8)?* Qui igitur dixit: *Nihil habet homo jumentis amplius,* ipse rursus desinivit quod habeat aliquid sapiens non solum amplius a jumento, sed etiam ab homine stulto, videlicet ut pergat illuc ubi est [*Ms.*, erit] vita. Quibus verbis primum indicat quia hic hominum vita non est, quam esse alibi testatur. Habet ergo homo [hoc] amplius jumentis quod illa post mortem non vivunt, hic vero tunc vivere inchoat, cum per mortem carnis hanc visibilem vitam consummat. Qui etiam longe inferius dicit: *Quodcumque potest manus tua facere, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erit apud inferos, quo tu præparas (Eccle. IX, 10).* Quomodo ergo unus interitus est hominis et jumentis, et æqua utriusque conditio? aut quomodo nihil habet homo jumentis amplius, cum jumenta post mortem carnis non vivunt, hominum vero spiritus, pro malis suis operibus, post mortem carnis ad inferos deducti, nec in ipsa morte moriuntur. Sed in utraque tam dispari sententia demonstratur quia concionator verax, et illud ex tentatione carnali intulit, et hoc postmodum ex spiritali veritate desinivit. **B** Has vero diversas humanæ mentis opiniones diligenter hujus libri lector intelligat, quid cui conveniat personæ; et caveat ne in Epicuri dogmata cadat ex hujus libri lectione, si diligentius non discutiat quid ex cujusque personæ tentatione concionator iste dixerit.

VERS. 2. — *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatum, et omnia vanitas.* Si juxta Psalmographi sententiam, omnis homo vivens vanitas, quanto magis irrationabiles creaturæ recte dicuntur vanitati subjacere, sicut Apostolus ait: *Vanitati enim creatura subjecta est (Rom. VIII, 20)?* Quidquid enim mutabile est, et non esse poterit quod est, vanitas appellari recte potest: nam Deus solus immutabilis,

^a Ex sancto Hieronymo, ut pleraque sequentia.

et semper idem est quod est, et non aliud. Quod enim mutabitur, quodammodo evanescit, et non est quod erat. Idcirco ad comparationem Creatoris omnis creatura vanitas dici potest, et quidquid in hoc circulo continetur, pro nihilo computari in comparatione æternæ majestatis.

VERS. 5. — *Quid superest homini, in omni labore suo, quo laborat sub sole?* ^a Post generalem sententiam ad vanos hominum labores convertit sermonem, qui frustra in istius mundi labore desudant, congregantes divitias perituras, ambientes honores, quibus subito dicitur: *Stulte, hac nocte morieris, cujus erunt quæ congregasti?*

VERS. 4. — *Generatio vadit, et generatio venit, terra autem in sæculum stat.* Aliis morientibus, nascuntur alii; et quos videras, non vides; incipiesque videre eos qui ante non erant, sed subito nascuntur. Quid vanius hac vanitate, quam terram manere, quæ hominum causa facta est, et ipsum hominem, terræ dominum, in pulverem repente dissolvi? Signanter dixit, *terra in sæculum stat,* non in sæcula sæculorum, quia cælum et terra transibunt, et ecce facta erunt omnia nova.

VERS. 5. — *Oritur sol, et occidit, et ad locum suum revertitur, ut iterum oriatur.* Ipse sol, qui ad lucem mortalibus datus est, ortu suo et occasu quotidie interitum mundi demonstrat, qui per incognitas vias nobis ab occasu ad ortum regreditur, expletoque noctis circulo, de thalamo suo novus exoritur. Hoc autem totum idcirco dicit, ut doceat mutationibus temporum et ortu occasuque siderum, humanam ætatem labi, et interire dum nesciat.

414 **VERS. 6.** — *Vadit ad Austrum, et gyrat ad Aquilonem, gyrans gyrando vadit spiritus per circulos suos.* Ipsum solem spiritum nominavit, quia animet, et inspiret, et vivificet omnia, sicut veris tempore, in quo principium mundi æstimatur esse, singulis annis videmus: obliqua enim linea est zodiaci circuli, et zona [*Ms.*, circuli zona], per quam cursus est solis. Ideo brumali tempore ad australia, devexo tramite vergit sol, et iterum æstivo circulo se tollit ad borealia, ne si uno modo curreret, alia calor, alia frigus consumeret. Aliter vero: Sol Christus Deus omnia vivificat et illuminat spiritalis gratiæ splendore et virtute, in cujus pennis sanitas est: qui credenti in eum [*Ms.*, in eo] oritur, et infideli cuilibet occidit.

VERS. 7. — *Omnia flumina intrant in mare, et mare non redundat, ad locum unde exeunt flumina revertuntur, ut iterum fluant.* Dicunt philosophi, aquas dulces quæ in mare influunt, vel ardente desuper sole consumi, vel salsuginis maris esse pabula. Sed [et] Ecclesiastes noster, id est Christus ipsarum conditor aquarum, dicit [*Ms.*, ducit] eas per occultas terræ venas ad capita fontium regredi, et de matrice abyso in sua semper bullire principia. Possumus tamen, sub fluminum et maris nomine, per metaphoram homines [*Ms.*, humanum genus] intelligere,

qui in terram, unde sumpti sunt, redeunt, postquam in primo audierunt peccatore : Terra es, et in terram ibis ; nec tamen terra impletur multitudine mortuorum.

VERS. 8. — *Cunctæ res difficiles, non potest homo eas explicare sermone. Non saturatur oculus visu, nec auris impletur auditu.* Nullatenus valet sermo explicare causas naturasque rerum ; nec oculus saturari, ut rei possit dignitatem intueri [*Ms.*, nec oculus, ut rei poscit dignitas, intueri] ; nec auris, instituente doctore, ad summam rerum notitiam pervenire. Nam modo omnia in ænigmate cernuntur, et ex parte intelliguntur, donec perfecta veniat scientia, quæ in hoc mortali corpore esse non poterit. Tamen hæc sententia maxime contra eos agit qui, sine labore et discendi studio, sanctarum Scripturarum sibi notitiam promittunt, æstimantes se sapientes, cum sunt insipientes.

VERS. 9, 10. — *Quid est quod fuit ? ipsum, quod futurum est. Quid est quod factum est ? ipsum, quod faciendum est. Nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere, ecce hoc recens est.* De naturis in primordio mundi creatis videtur dicere, et de successione earum, quomodo veniunt, et quomodo transeunt. Verbi gratia : dum homo moritur, homo nascitur. Eadem natura fuit morientis, quæ et nascentis erit. Similiter de avibus, piscibus, serpentibus et omnibus animantibus, intelligendum est, nec non in herbis et arboribus cæterisque rerum naturis, nihil novum invenitur quod ante non esset : nihil periturum, quod postea non fiat [*Ms.*, fiet]. Ideo dicit Scriptura : Requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis, id est, a novarum creatione naturarum cessavit, non a gubernatione, de qua ipsa Veritas ait : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* Unde ex primordialibus creaturarum seminibus totius sæculi tempus naturali cursu peragitur.

VERS. 11. — *Jam enim præcessit in sæculis, quæ fuerunt ante nos. Non est priorum memoria, sed nec eorum quidem quæ post futura sunt, erit recordatio apud eos qui futuri sunt in novissimo.* Sicut præterita quæ olim fuerunt, apud nos abscondit oblivio, sic ea quæ nunc nobiscum præsentia sunt, hi qui nasci habent, scire non poterunt. Quia cuncta silentio peribunt, et quasi non fuerint, abscondentur, et complebitur illa sententia : *Vanitas vanitatum, omnia vanitas.* [*Vanitas vanitatum*] quia omnia transeunt, et more fluentis aquæ vadunt, et non redibunt. Cui sententiæ totus mundus testis est, et maxime humanum genus.

VERS. 12. — *Ego Ecclesiastes fui rex Israel, in Hierusalem.* Hincque præfatio generaliter de hujus sæculi vanitatis disputat. Hinc ad semetipsum redit, et quis esset, ostendit ; vel quomodo experimento omnia cognoverit et docuerit. Ideo consequenter subiunxit :

VERS. 13. — *Et proposui in animo meo quærere et investigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole.*

* *Lege ex sancto Hieronymo in hunc locum : « Et si casu, ubi providentia ? Si iudicio, ubi iustitia ? »*

A *Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut distendantur in ea. Dedit vero, dixit, eo locutionis genere quo Apostolus ad Romanos ait : Tradidit eos Deus in reprobum sensum (Rom. 1, 6).* Id est, permisit eos, propter præcedentia peccata, in reprobum cadere sensum. Proposuit ergo Ecclesiastes, primo 415 omnium cor suum ad sapientiam requirendam, et ultra licitum se extendens, voluit causas rationesque cognoscere, quare parvuli corripentur a dæmone, cur naufragia pios impiosque pariter absorberent : utrum hæc et his similia causa [*Ms.*, casu] evenirent, an iudicio Dei et providentia. Si non iudicio, ubi providentia Dei ? Hæc, inquit, nosse desiderans, intellexi superfluum curam, et sollicitudinem per diversa cruciantem, a Deo hominibus datam, ut scire cupiant quod scire non licitum est. Et hoc propter curiositatem, in quam se sua sponte iniecerunt, permisit eos Deus [in eis] laborare eventibus vitæ hujus, in quibus nullam rationem invenire valuerunt.

VERS. 14. — *Vidi quæ fiunt cuncta sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus.* Aliter [*In Ms. aliter omitt.*] est sensus : Consideravi universa quæ in mundo sunt, et nihil aliud deprehendi quam vanitatem et malitiam, id est miseriam spiritus, quibus animus diversis fatigatur cogitationibus. Laborat [*Ms.*, labor] sapiens cognoscere quod humanæ non est datum sapientiæ scire.

VERS. 15. — *Perversi difficile corriguntur, et stultorum infinitus est numerus.* Sanctorum numerabilis est multitudo, stultorum vero congregatio non est numero digna. Tale quid et Psalmista ait : *Dirumbrabo eos, id est sanctos, super arenam maris (Psal. cxxxviii, 18), id est stultos qui arenæ comparantur.* Sicut ad Abraham Dominus dixit : *Et erit semen tuum sicut stellæ cæli, et sicut arena maris (Gen. xxi, 17).* In stellis intellige sanctos, de quibus Psalmista ait : *Qui numerat multitudinem stellarum, et omnibus eis nomina vocat (Psal. cxlvi, 4).* In arena, peccatores, de quibus dicitur : *Perduntur peccatores de terra.*

VERS. 16. — *In corde meo locutus sum, dicens : ecce magnus effectus sum, et præcessi sapientia omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem, et mens mea contemplata est multa sapienter, et didicit.* Legimus et in Regum libris, multæ sapientiæ fuisse Salomonem, et hoc a Deo speciale donum præ cæteris sæculi divitiis vel honoribus postulasse (*III Reg. iii*). Mundi ergo cordis oculus multam sapientiam et scientiam conuatur. Ideo non ait, multam sapientiam et scientiam sum locutus, sed [multam sapientiam et scientiam] vidit cor meum : non enim possumus eloqui omnia quæ sentimus : latior est enim cordis intelligentia quam oris interpretatio.

VERS. 17. — *Dedi quoque cor meum, ut scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque et stultitiam, et agnovi quod in his quoque esset labor et afflictio spiritus.* Contraria contrariis intelliguntur, et sapientia

prima est stultitia carnis. Stultitia autem carere non potest, nisi qui intellexerit eam. Unde et plura sunt in rebus noxia creata, ut, dum vitamus ea, ad sapientiam erudiamur. Æqualis ergo studii fuit Salomoni scire sapientiam, errorem et stultitiam, ut in appetendis aliis, et aliis declinandis, veracius sapientia probaretur. Et agnovi quod in hujusmodi cogitationibus afflictio spiritus et perturbatio animi esset.

VERS. 18. — *Eo quod in multa sapientia multa vis indignatio; et qui addit scientiam, addit dolorem.* Quanto magis quis sapientiam fuerit consecutus, tanto plus indignatur subjacere [Ms., subjicere] se vitiis, et procul esse a virtutibus quas requirit: delet ignorantiam, dum quærit scientiam. Intelligit se ex parte agnoscere, et ad plenum intelligendi lumen rerum occularum se non posse pervenire videt, ideo addit dolorem, qui addit scientiam.

CAPUT II.

VERS. 1. — *Dixi in corde meo: Vadam et assuam delicias, et fruam bonis, et vidi quod hoc quoque esset vanitas.* Hic concionatoris modo, communi sententia vulgi loquitur, quam tamen vanam ostendit. Et est sensus: Postquam in multitudine sapientiæ, et adjectione scientiæ, dolorem et laborem esse comprehendit, et nihil aliud nisi cassum laborem et inane certamen, transtuli me ad lætitiã, ut luxu fruerer, et congregarem opes, et ut divitiis abundarem, et perituras voluptates caperem, antequam morerer. Sed et in hoc vanitatem ipse perspexi, dum præterita voluptas præsentem non juvat, et exhausta non satiat. Ideo intellexi carnalem luxuriam esse vanitatem, et adjecti dicens:

416 VERS. 2. — *Risum putavi errorem, et gaudio dixi: Quid frustra deciperis? Hoc est quod in Evangelio legitur: Væ vobis qui ridetis, quia lugebitis (Luc. vi, 25).* Decipiuntur vero qui carnalia in hoc sæculo sequuntur desideria, et magis carnaliter vivunt quam spiritualiter, æstimantes perpetuum esse quod velut umbra citissime transibit [Ms., transiet], et labor dolore punietur. Potest hoc et de hæreticis accipi, qui falsis dogmatibus acquiescentes, læta sibi et prospera promittunt, dum sint filii perpetuæ perditionis.

VERS. 3. — *Cogitavi in corde meo abstrahere a vino carnem meam, ut transferrem animum meum ad sapientiam, devitareque stultitiam, donec viderem quid esset utile filiis hominum, quo [Ms., quid] facto opus est sub sole, numero dierum vitæ suæ.* Eleganter autem voluptatem ebrietatis comparavit, siquidem ebrietas evertit animi vigorem: quam [Ms., quem] qui potuerit sapientia commutare, et (ut in quibusdam codicibus habetur) obtinere lætitiã spiritalem, is poterit ad scientiam rei istius pervenire, quid in hac vita appetendum, quid vitandum sit.

VERS. 4-14. — *Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos, et plantavi vineas; feci hortos et pomaria, et consevi ea cuncti generis arboribus, et extruxi mihi piscinas aquarum, ut irrigarem silvam lignorum ger-*

minantium; possedi servos et ancillas, multamque familiam habui; armenta quoque et magnos ovium greges, ultra omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem; coacervavi mihi argentum, et aurum, et substantias regum et provinciarum; feci mihi cantores, et cantatrices et delicias filiorum hominum, scyphos et urceolos in ministerio ad vina fundenda: et supergressus sum opibus omnes, qui fuerunt ante me in Hierusalem. Sapientia quoque perseveravit mecum. Et omnia que desideraverunt oculi mei, non negavi eis; nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, et oblectaret se in iis quæ præparaveram; et hanc ratus sum partem meam, si uter labor meo. Cumque me convertissem ad universa opera quæ fecerant manus meæ, et ad labores in quibus frustra sudaveram, vidi in omnibus vanitatem, et afflictionem animi, et nihil permanere sub sole. Transivi ad contemplandam sapientiam, erroresque et stultitiam. Quid est, inquam, homo, ut sequi possit regem factorem suum? Et vidi quod tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux a tenebris. Sapientis oculi in capite ejus, stultus in tenebris ambulat. Et didici quod unus utriusque esset interitus. Videtur mihi utilius esse legentibus hæc omnia quæ Ecclesiastes de sua gloria subinfert, brevi cuncta sermone comprehendere, et quasi in unum corpus sensum redigere, ut possint facilius intelligi quæ dicuntur. Igitur ea quæ putantur in sæculo bona, quasi rex et potens habui. Ædificavi mihi palatia, vitibus colles montesque consevi, et ne quid deesset de luxu vel voluptate [Ms., ad luxum et voluptatem], hortos mihi pomariaque plantavi, diversi generis arbores instituens, quas collectæ aquæ in piscinas desuper irrigarent, ut longius viror [Ms., longius vigor] huiusmodi perpetui nutrireretur. Servorum quoque sive emptorum sive ancillarum sive vernaculorum mihi fuit innumera multitudo, et quadrupedum greges multi, boum scilicet et ovium, quantum nullus alter ante me rex habuit in Hierusalem. Nec non et thesauri argenti et auri innumerabiles condebantur, quos diversorum regum et gentium tributa contulerunt. Unde et accidit ut ex nimis opibus ad majores delicias provocarer, et musicorum chori mihi tibiali voce [Apud Hier., tibia, lyra, voce] concinerent, ut uterque sexus in conviviis mihi ministraret. Sed quanto ista crescebant, tanto sapientia deerat. Nam in quacunque voluptatem cupido traxisset me, infrenis per præceps ferebar, putabamque hunc esse fructum laborum meorum, si ipse in luxuriæ [Ms., luxuria] libidine consumerer. Tandem in me reversus, et quasi de gravi somno evigilans aspexi, et manus meas, et opera mea plena vanitatis, plena sordium, plena spiritu erroris intuitus sum. Nihil enim quod in mundo putatur bonum, bonum potui reperire. Reputans igitur quæ essent sapientiæ bona, et quæ stultitiæ mala, consequenter in laudem illius hominis erupi, qui post vitia se refrenans, virtutum possit esse sectator. Magna quippe distantia est inter sapientiam et stultitiam, et quantum dies distat a nocte, tantum virtutes a vitiis separantur. Videtur

mihī itaque qui sapientiam sequitur, oculos ad cœlum semper erigere, et in sublime os habere erectum, eaque quæ super verticem sunt, contemplari: qui vero stultitiæ et vitii deditus **417** sit, versari in tenebris et in rerum ignorantia voluntari. Cumque hæc ita se habeant, inter sapientem et stultum ea distantia est, quod alter diei, alter tenebris comparatur: ille oculos ad cœlum levat, iste in terram deprimit. Repente autem mihi cogitatio ista subrepsit, quare sapiens et stultus communi pereant interitu; cur eadem plaga, eodem eventu, eadem morte premantur; cur eadem sint utriusque angustia. Sunt vero qui hæc verba Ecclesiastis ab eo loco ubi ait: *Magnificavi opera mea*, usque ad hunc locum in quo ait: *Sapientis oculi in capite ejus*, de Christo interpretari conantur. Sed quibusdam in locis laboriosa est interpretatio, nisi forte de membris illius intelligi possint. Ideo nos historiali tantummodo intelligentia in hoc loco contenti sumus, maxime quia nobis non est propositum omnia dicere quæ a diversis inveniuntur auctoribus dicta, sed ea commatice sermone, quæ ad sensum planiorem pertinere videntur, paucis perstringere verbis.

VERS. 15, 16. — *Et dixi in corde meo: Si unus et stulti et meus occasus erit, quid mihi prodest quod majorem sapientiæ dedi operam? Locutusque cum mente mea, animadverti quod hoc quoque esset vanitas. Non enim erit memoria sapientis similiter ut stulti in perpetuum, et futura tempora oblivione cuncta pariter operient: moritur doctus similiter ut indoctus.* Hæc enim diligentius considerans dixi: Sapiens et stultus, justus et impius, æquali morte moriuntur [*Hier.*, sorte morientur], et omnia in hoc sæculo mala eventu simili sustinebunt. Sicut enim impius tribulationes patitur, ita etiam et justus: nec quemlibet in hoc sæculo sua adjuvabit justitia, sed omnia incerta sunt, pro quo quid cui eveniat. Si ita est, dixi in corde meo: Quid mihi ergo prodest quod secutus sum sapientiam, et plus cæteris laboravi, si meus occasus et stulti æqualis erit? Sed rursus cogitans, diligentiusque considerans, non similem sapientem et stultum habere in futuro memoriam quando consummatio veniet universitatis; et nequaquam pari exitu injustus et justus judicabitur, quia hic ad refrigeria, ille pergit ad pœnam: ideo priorem sententiam meam damnavi, et me stulte locutum esse intellexi, et errasse, qui [*Ms.*, quia] antea sic senseram.

VERS. 17-19. — *Idcirco tæduit me vitæ meæ, videntem mala esse universa sub sole, et cuncta vanitatem atque afflictionem. Rursum detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboravi; habiturus hæredem post me, quem ignoro utrum sapiens an stultus futurus sit, et dominabitur in laboribus meis, in quibus desudavi et sollicitus fui; et est quidquam tam vanum? Videtur quidem de divitiis et opibus retractare, quia secundum Evangelium repentina morte subtrahit, quali moriamur hærede, nescimus utrum sapiens an stultus sit, qui nostro labore est fruturus. Et hoc Salomoni malum acci-*

*disse, Regum libri testantur, qui Roboam insipienti filio labores suos reliquit. Sed melius intelligendum est [*Ms.*, æstimo] de spiritali labore, in quo diebus ac noctibus vir sapiens in lege Domini meditatur, et Scripturarum sanctarum desudat interpretatione, et libros componit multos, ut memoriam sui posteris [*Ms.*, suis posteris] relinquat, et nihilominus labores illius in manus stultorum perveniunt, qui frequenter secundum perversitatem cordis sui, ex sanctorum Patrum dictis, hæreticæ pravitatis semina capiunt, et alienos labores calumniantur.*

VERS. 20-23. — *Unde cessavi, renuntiavitque cor meum ultra laborare sub sole: nam cum alius laborat in sapientia, et doctrina, et sollicitudine, homini otioso quæsitæ dimittit; et hoc ergo vanitas et magnum malum. Quid enim proderit homini de universo labore suo, et afflictione spiritus, qua sub sole cruciatus est? Cuncti dies ejus doloribus et ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit; et hæc, nonne vanitas? Hic ut supra de incerto hærede loquitur, utrum stultus an sapiens futurus sit, qui labore alterius fruturus sit: et in eundem circulum res revertitur ut labores morientium delicia sint viventium. Maxime tamen de labore sapientiæ disputat, in quo studiosi [*Ms.*, studiose] vel rerum spiritalium vel visulium, die ac nocte laborant, ignorantes in quorum manus perveniant opuscula sua, utrum sapientes de litteris disputent suis, vel etiam stulti et otiosi. Est quidquam tam vanum? quia nec noctibus, nec diebus cessat a labore, et nescit ad quem profectum futuro tempore labores evenient sui.*

418 VERS. 24-26. — *Nonne melius est comedere et bibere, et ostendere animæ suæ bona de laboribus suis? Et hoc de manu Dei est. Quis ita vorabit et deliciis affluet ut ego? Homini bono in conspectu suo dedit Deus sapientiam et scientiam et lætitiā: peccatori autem dedit afflictionem et curam superfluum, ut addat et congreget et tradat ei, qui placuit Deo: sed et hoc vanitas, et cassa sollicitudo mentis. Aliud est ex consideratione rationis, aliud est ex infirmantis vulgi tentatione disputare. Hic quid indoctum vulgus sentiat videtur definire. Ubi vero ait: *Melius est ire ad domum luctus quam ad domum convivit*, ex rationis discretionem ostendit se loqui. Dicamus tamen secundum consequentiam superioris disputationis. Postquam universa tractavi, et nihil in istius mundi labore perpetuum intellexi, posterioremque generationem prioris frui laboribus, tum mihi visum est, hoc in rebus esse justissimum, et quasi Dei donum, ut suo quis labore frueretur, bibens et comedens, et pro tempore parcens [*Al.*, pascens] opibus congregatis. Et hoc siquidem Dei donum [*Ms.*, manus] est, talem justo dari viro mentem, ut ea, quæ curis vigiliisque quæsivit, ipse consumat. Sicut e contrario iræ Dei est, ut peccator diebus ac noctibus opes congreget, et nequaquam eis utens, derelinquat his qui in conspectu Dei justus sunt. Sed et hoc, inquit, diligenter inspiciens, et videns omnia morte finire, vanissimum judicavi. Hæc interim supco-*

litteram, ne videamur penitus simplicem præterire sensum; et dum spirituales divitias sequimur, historiæ contemnere paupertatem. Bonum est itaque veros cibos et veram sumere potionem, quos de agni carne et sanguine in divinis voluminibus invenimus, de quibus dicitur in Canticis canticorum: *Comedite, amici mei, bibite et inebriamini (Cant. v, 1)*. Ad quos ipsa vocat Sapientia, dicens: *Venite, comedite panem meum, et vinum, quod miscui vobis. Relinquitte infantiam et vivite, et ambulate per vias prudentiæ (Prov. ix, 5, 6)*. Quis enim vel comedere, vel cum opus est, parcere [*Al.*, pascere] potest absque Deo, qui præcipit sanctum canibus non esse mittendum, et docet quomodo in tempore sint danda cibaria? Pulchre enim homini dat Deus bono sapientiam, et scientiam, et lætitiæ. Nisi enim bonus fuerit, et mores suos, Dei adjuvante gratia, proprio arbitrio [*Ms.*, pro arbitrio] ante correxerit ^a, sapientiam, et scientiam, et lætitiæ non merebitur. Ut ergo bono coram se dedit Deus sapientiam et cætera, sic peccatorem suo arbitrio derelinquens, facit congregare divitias, et hinc inde perversorum dogmatum consuerere cervicalia: quæ cum vir sanctus et placens Deo viderit, intelligit quia vana sunt, et præsumptione spiritus composita. Nec mirandum quod dixerit, *peccatori dedit sollicitudinem, etc., dedit enim pro dimisit*, intelligendum est. Propterea dat ei sollicitudinem sive afflictionem, quia peccator fuit; et non esse causam afflictionis in Deo, sed in illo qui sponte sua ante peccaverit.

CAPUT III.

VERS. 1. — *Omnia tempus habent, et suis spatiis transeunt universa sub cælo*. Incertum et fluctuantem statum conditionis humanæ in superioribus docuit. Nunc vult omnia ostendere sibi in mundo esse contraria, et nihil stare perpetuo, eorum duntaxat quæ sub cælo sunt, et tempori obnoxia sunt; quia cæteræ substantiæ spirituales nec cælo, nec tempore continentur.

VERS. 2-8. — *Tempus nascendi, et tempus moriendi; tempus plantandi, et tempus evellendi quod plantatum est; tempus occidendi, et tempus sanandi; tempus destruendi, et tempus ædificandi; tempus flendi, et tempus ridendi; tempus plangendi, et tempus saltandi; tempus spargendi lapides, et tempus colligendi; tempus amplexandi, et tempus longe fieri ab amplexibus; tempus acquirendi, et tempus perdendi; tempus custodiendi, et tempus abjiciendi; tempus scindendi, et tempus consuendi; tempus tacendi, et tempus loquendi; tempus dilectionis, et tempus odii; tempus belli, et tempus pacis*. Nulli **419** dubium est, quod ortus et interitus hominum Deo notus sit et præfinitus; et idipsum esse parere quod plantare; mori, quod plantatum est evellere. Hæbræi omne hoc quod de contrarietate temporum scriptum est, usque ad

^a Apud Hier. in hunc locum: « Nisi enim bonus fuerit, et mores suos proprio arbitrio ante correxerit. Quam sancti Patris sententiam, quæ quidpiam Pelagiani erroris redolere videri posset, Alcuinus ad

illum locum in quo ait: *tempus belli, et tempus pacis, super Israel intelligunt*. Tempus fuit nascendi in patriarchis populo Dei, tempus moriendi tempore Vespasiani et Titi. Tempus plantandi in terra repromissionis sub Jesu Nave, tempus evellendi, dum ducti sunt in captivitatem a præfatis ducibus. Tempus occidendi eos in Ægypto, et tempus liberandi de Ægypto. Tempus destruendi [*Adde ex Hier., templi*] sub Nabuchodonosor, et tempus ædificandi sub Dario. Tempus plangendi eversionem urbis, et tempus ridendi atque saltandi sub Zorobabel, et Esdra, et Neemia. Tempus dispergendi Israel per diversas gentes, et in unum congregandi, quando reducti sunt de captivitate in patriam. Tempus amplexandi, dum cœlesti auxilio cingebantur; tempus longe fieri a complexibus, dum pro peccatis suis derelicti sunt a Deo. Tempus querendi de Babylonica captivitate, tempus perdendi eos in excidio urbis sub Romanis. Tempus custodiendi legalia mandata, tempus abjiciendi laciniosæ legis præcepta. Tempus scindendi, quando in duo regna post Salomonem divisus est populus, et tempus consuendi tempore Machabæorum. Tempus tacendi prophetas, nunc in captivitate Romana, et tempus loquendi apostolos, dicente Domino: *Ite ad oves perditas domus Israel (Matth. x, 6)*. Tempus dilectionis, quo [*Hier., qua*] eos sub patribus ante dilexit: et tempus odii, dum Christo intulerant manus. Tempus belli modo, non agentibus eis pœnitentiam; tempus pacis in futuro, quando intrat plenitudo gentium, et sic omnis Israel salvus erit. Aliter altiori sensu: **C** Tempus occidendi, et tempus sanandi, sicut ait: *Ego occidam, et ego vivificabo (Deut. xxxii, 39)*. Sanat, ad pœnitentiam provocans: occidit juxta illum sensum: *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ (Psalm. c, 8)*. Tempus destruendi, et tempus ædificandi. Non possumus ædificare bona, nisi prius destruxerimus mala. Tempus plorandi, et tempus ridendi: nunc flendi tempus est, et in futuro ridendi, Domino dicente: *Beati flentes, quoniam ipsi ridebunt (Luc. vi, 21)*. Tempus plangendi, et tempus saltandi. Eodem sensu quo supra. Plangendum est impræsentiarum, ut in futuro sæculo spiritali saltatione gaudeamus. Tempus spargendi lapides, et tempus colligendi: quia tempus fuit gentilis populi dispergendi, et tempus rursus in Ecclesiam congregandi. Tempus amplexandi, dum dictum est, *Crescite et multiplicamini (Gen. i, 28)*; tempus longe fieri a complexibus, ubi ait, *Dabo spadonibus locum in domo mea meliorem a filiis et filiabus, locum sempiternum*. Aliter: Tempus est sapientiam amplexandi, id est, de cœlestibus cogitandi, et tempus est iterum curam corporis agendi. Tempus acquirendi populum ex gentibus, et tempus perdendi populum Judæorum. Tempus custodiendi credentes ex nationibus, et tempus abjiciendi incredulos ex Israel. Tempus

catholicæ doctrinæ sensum, qui post Hieronymum clarius ubique terrarum definitus est, ita ex ingenio temperavit. (*Editor Veronensis Operum S. Hier.*)

scindendi, et tempus consuendi. Sub diversis sermonibus idem nunc qui supra sensus est, in eo, quod ait, tempus destruendi, et tempus ædificandi; ac deinde tempus scindendi, et tempus consuendi: modo enim Synagoga destruitur, ut ædificetur Ecclesia, et alligant scissiones legales, ut Evangelii gloria consuuntur [Ms., ut Evangelia consuuntur]. Quod evangelistæ singuli perpetrarunt, de lege et prophetis adventus Dominici testimonia consuentes. Tempus tacendi, ut discarnus quæ sint docenda; tempus loquendi, ut doceamus quæ recte didicimus. Nihil nobis videatur rectum esse, nisi quod discimus, ut post multum silentium, de discipulis efficiamur magistri. Tempus amandi legem, et ea quæ ex lege fuerint imperata: circumcisionem, hostias, sabbata, mœnias; et tempus odiendi ea, Evangelii gratia succedente. Tempus belli, et tempus pacis. Quando in hoc sæculo sumus, tempus est belli: cum migraverimus autem de hoc sæculo, pacis tempus advenit: in pace est laus Dei [Hier., locus Dei], et civitas nostra Hierusalem de pace sortita vocabulum est. Nemo ergo nunc se putet esse securum in tempore belli, ubi certandum est, et apostolica arma tractanda, ut victores quondam requiescamus in pace.

420 VERS. 9-11. — *Quid habet homo amplius de labore suo? vidi afflictionem quam dedit Deus filiis hominum. Cuncta fecit bona in tempore suo, et mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem.* Plerique putant hoc de magistris esse dictum, quibus Deus dedit sensum, ut quærerent naturas rerum, et Creatorem laudarent ex eis, ne forte otiosa mens torpesceret et in vitia corrueret. Prius enim disputavit de diversitate temporum et varietate mutabilitium rerum, nunc dicit: *Quid habet amplius homo de labore suo*, nisi ut sapienter intelligat Creatorem laudare in creaturis suis nec quicquam in hoc sæculo perpetuum putare? Quid enim amplius habere possimus in hoc sæculo laborando, quam ut nos erudiamur ex diversitate creaturarum Creatoris agnoscere magnitudinem, et omne bonum esse quod Deus fecit, qui dedit mundum hominibus ad inhabitandum, ut fruuntur eo et varietates intelligant temporum, nec quærant quomodo creata sint omnia, quare hoc vel illud ab initio mundi usque ad consummationem fecerit crescere, manere, mutari.

VERS. 12, 13. — *Et cognovi quod non esset melius, nisi lætari, et facere bene in vita sua. Omnis enim homo qui comedit et bibit, et videt bonum de labore suo, hoc donum Dei est.* Propterea colonus et hospes mundi homo datus est, ut brevis vitæ fruatur tempore, et, spe prolixioris ætatis abscissa, cuncta quæ possidet quasi ad alia cito profecturus aspiciat, et quantum potest, bene faciat in vita sua; nec frustra congregando magnas opes, cogitationibus torqueatur: neque se putet plus de suo labore lucrari posse quam cibum et potum; et si quid de opibus suis in bonis operibus expenderit, hoc solum Dei donum

est. Non ut ad desperationem et luxuriam provocemur, sed habentes victum et vestitum his contenti simus, et quidquid plus est necessitate corporis, in pauperum expendatur solatia. Quia sicut caro cibo alitur et potu, ita anima eleemosynis pauperum, et solatiis miserorum. Juxta anagogen, verus cibus est caro Christi, et verus potus sanguis ejus, sicut ipse Dominus ait: *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in illo* (Joan. vi, 57). In hac cibi et potus spiritali jucunditate lætari debemus, non solum in mysterio, sed etiam in lectione sanctarum Scripturarum, ubi pascamur et potemur de ligno vitæ, quod plantatum est secus decursus aquarum.

VERS. 14. — *Didici quod omnia opera quæ fecit Deus, perseverent in perpetuum, non possumus eis addere quidquam, nec auferre, quæ fecit Deus, ut timeatur.* Nihil est in mundo quod novum sit. Solis cursus et lunæ vices, et terræ arborumque siccitas vel viror, cum ipso mundo nata sunt atque creata, et idcirco Deus certa ratione cuncta moderatus est, et jussit humanis usibus elementa servire, ut homines videntes hæc intelligant esse providentiam Dei, et timeant a facie Dei, dum ex rerum æqualitate, cursu, ordine atque constantia, intelligunt Creatorem. Pulchre autem temperavit dicens, ut timeant a facie ejus: *vultus quippe Domini super facientes mala* (Psal. xxxiii, 17).

VERS. 15. — *Quod factum est, ipsum permanet: quæ futura sunt, jam fuerunt, et Deus instaurat quod abiit.* Vel præterita, vel præsentia, vel futura, ipsa [et] fuerunt, et sunt, et erunt, universa quæ cernimus. Sol qui nunc oritur, et antequam nos essemus, in mundo fuit, et postquam mortui fuimus, oriturus est. Quod de sole diximus, hoc de omnibus cognoscendum est creaturis. Terra singulis annis arescit, iterumque virescit in germine suo. Mare fluit, et recedit ut refluat. Animalia moriuntur, et renascuntur iterum ejusdem generis. Homines morte finiuntur, et alii pro eis oriuntur. Et ea lege creaturarum nihil novum inveniri poterit, sed Deus per succedentia tempora omnia restaurat quæ fuerunt.

VERS. 16, 17. — *Et vidi sub sole in loco judicii impietatem, et in loco justitiæ iniquitatem. Et dixi in corde meo: justum et impium judicabit Deus, tempus omni rei tunc erit.* Sub sole, inquit, isto veritatem et iudicium requisivi; et vidi in iudiciis non veritatem valere, sed munera. Aliter: arbitratus sum aliquid justitiæ in præsentis sæculo geri, et vel pium pro suo nunc merito recipere, vel impium, pro **421** suo scelere damnari. Postea vero cum corde meo colloquens et reputans, intellexi, non per partes Deum, et per singulos semper judicare, sed in futurum tempus servare iudicium, ut omnes pariter judicentur, et recipiat unusquisque meritis suis digna, secundum quod gessit in hoc sæculo; et tunc perspexi tempus discretionis esse omni rei.

VERS. 18-21. — *Dixi in corde meo de filiis homi-*

num, ut probaret eos Deus, et ostenderet similes esse A bestiis. Idcirco unus interitus est hominum, et jumentorum, et æqua utriusque conditio. Sicut moritur homo, sic et illa moriuntur. Similiter spirant omnia, et nihil habet homo jumento amplius. Cuncta subjacent vanitati, et omnia pergunt ad unum locum. De terra facta sunt, et in terram pariter revertentur. Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, et si spiritus jumentorum descendat deorsum? Non mirandum est in præsentem vitam, inter justum et impium nullam esse distantiam, nec aliquid virtutis valere [Hier., nec aliquid valere virtutes], sed incerto eventu omnia volitari, cum etiam inter pecudes, et homines secundum corporis vilitatem nihil differre videatur. Sicut eadem conditio est nascendi, ita sors una moriendi. Similiter procedimus ad lucem, æque dissolvemur in pulverem. Si autem videtur hæc esse distantia, quia spiritus hominis ascendat in cælum, et spiritus pecoris descendat in terram, qua istud certa auctoritate [Ms., quo istud certo auctore] cognovimus? Quis potest scire utrum verum an falsum sit quod speramus? Hoc autem dicit, non quod animam putet perire cum corpore, vel unum bestiis et hominibus præparari locum, sed quod ante adventum Christi omnia ad inferos pariter descenderunt [Ms., ducerentur]. Unde et Jacob ad inferos descensurum se dicit (Gen. xxxvi). Et Job pios et impios queritur apud inferos detentari (Job. vii, 17). Et revera antequam flammeam illam rotam, et igneam romphæam ad [Hier., et] paradisi fores Christus cum latrone reseraret, clausa erant cælestia, et spiritus hominis pecorisque æqualis vilitas coarctabat. Et licet aliud videtur [Ms., videretur] dissolvi, aliud reservari, tamen non multum intererat, perire cum corpore, aut inferni tenebris detineri. Quod vero ait, de terra facta sunt, et in terram revertentur, hoc eum de corpore dicere manifestum est, quia corpus de terra creatum est, non anima; sicut vindex peccati sententia homini intulit: Terra es, et in terram ibis (Gen. iii, 19). Hæc interim juxta litteram. Quantum ad spiritalem intelligentiam pertinet, quis scit utrum spiritus, qui hominis appellatione dignus est, ascendat in cælum, et utrum peccator, qui jumentum vocatur, descendat in terram? Fieri enim potest utrumque pro incerto vitæ hujus et lubrico statu, ut justus cadat, peccator resurgat; et nonnunquam eveniat, ut rationabilior et eruditus scripturis, id est homo, non circumspecte et ut scientia sua exigit, vivat, et ducatur ad inferos; et simplicior quisque atque rusticior, qui jumentum hominis comparatione dicitur, melius vivat, et martyrio coronatus paradisi sit colonus.

VERS. 22. — *Et deprehendi nihil esse melius quam latari hominem in opere suo, et hanc esse partem illius. Quis enim adducet eum, ut post se futura cognoscat?* Superiori errore turbatus, quod putarem inter homines et bestias nihil esse, in hanc sententiam præva opinione seductus [Ms., deductus] sum, ut nihil aliud dicerem bonum, nisi præsentem capere

voluptatem: neque enim cum semel nos dissolverit interitus, posse his perfrui a quibus recedimus ingrati. Sed meliori sensu de lætitia honorum operum intelligendum est. Nihil est ergo melius in vita ista, nisi quod lætetur homo in opere suo, faciens eleemosynam, et futuros sibi thesauros in regno cælorum præparans. Hanc solam habemus veraciter portionem, quam nec fur, nec latro valet, nec tyrannus auferre, quæ nos tantummodo post mortem sequetur.

CAPUT IV.

VERS. 1. — *Verti me ad alia, et vidi calumnias quæ sub sole geruntur [Ms., generantur], et lacrymas innocentium, et consolatorem neminem, nec posse resistere eorum violentiæ cunctorum auxilio desitatos.* Post hanc cogitationem illuc mentem meam oculosque converti, ut viderem calumniatores, et calumniam sustinentes. Et ecce vidi eorum qui a potentioribus opprimuntur lacrymas, quas solas habere possunt in calamitatibus, 422 rei invidiam protestantes, qui consolatorem nequeunt invenire. Et quod malorum miserimum sit [Ms., quo major miseria sit], et inconsolabilis dolor, calumniatores vident in suis iniquitatibus fortiores: et hæc est causa, quod non valent consolari. Plenius hunc locum in septuagesimo secundo psalmo David; et Jeremias in suo volumine exquirunt.

VERS. 2, 3. — *Et laudavi magis mortuos quam viventes, et feliciorum utroque judicavi, qui necdum natus est, nec vidit mala quæ fiunt sub sole.* Ad comparationem miseriarum quibus in hoc mundo mortales premuntur, feliciores judicavi mortuos, ab hujus miseriæ labore liberatos, quam viventes. Melior est itaque his duobus, vivente videlicet et defuncto, qui necdum natus est; in eo felicior est, quia necdum malum mundi expertus est. Hoc autem dicit, non quia animæ sint hominum, secundum quorundam errorem, antequam nascatur homo in mundo; sed quia melius sit omnino non esse, nec sensum habere substantiæ, quam infelicitur vel esse, vel vivere. Quo modo et de Juda Dominus loquitur, futura ejus tormenta significans: *Melius erat non nasci homini illi (Matth. xxvi, 24):* quia melius fuerat ei omnino non esse, quam æternos cruciatus perpeti.

VERS. 4. — *Rursus contemplatus sum omnes labores hominum, et industrias animadverti patere invidiæ proximi, et in hoc ergo vanitas et cura superflua est.* Converti me rursus ad alia, et vidi omnem fortitudinem et gloriam laborantium, et deprehendi bonum alterius esse alterius malum, dum invidus aliena felicitate torquetur, et patet insidiis gloriosus. Quid enim vanius quam homines non suas flere miseras, nec propria lugere peccata; alios judicare, seipsos oblivisci; et melioribus tantum invidere, aliorumque benefactis torqueri?

VERS. 5. — *Stultus complicat manus suas, et comedit carnes suas.* Totum quod disserit, hoc est ut ostendat eum qui laborat et aliquid habet in mundo, patere invidiæ; et rursus eum qui vivere vult quietus,

inopia opprimi; et esse utrumque miserabilem, dum alius propter opes periclitatur, alius propter inopiam egestate conficitur. Aliter: Manus crebro pro operibus accipiuntur. Stultus retrahit manus suas ab opere bono, et non vult viriliter agere, sed comedit carnes suas, id est, secundum carnalia vivit desideria, tabescens in voluptatibus suis, donec consumantur [Ms., consummatur].

VERS. 6. — *Melior est pugillus cum requie, quam plena utraque manus cum labore et afflictione animi. Melius est modicum habere justo, quam divitias peccatorum multas. Eleganter justitia requiem habet, iniquitas laborem; et quia singularis numerus in bono semper accipitur, et duplex in malo, propterea unus pugillus habet requiem, et duæ manus labore sunt plenæ.*

VERS. 7, 8. — *Considerans reperi et aliam vanitatem sub sole: unus est, et secundum non habet, non filium, non fratrem; et tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi ejus divitiis, nec cogitat dicens, cui laboro et fraudo animam meam bonis? In hoc vanitas est, et afflictio pessima. Conversus sum ad alios, et vidi eos plus quam necesse esset, laborare, congregare opes per fas et nefas, et non uti congregatis; habere omnia, incubare divitias, servare aliis [Ms., incubare divitiis easque servare alteri], et suo labore non perfrui; maxime cum nec filium nec fratrem habeant, nec propinquum, ut videatur pius labor necessariis reservatus. Nihil itaque vanius esse deprehendi, quam eum hominem qui divitias congregat, cui eas relinquat ignorans. Quod quidem possumus secundum priorem [Ms., superiorem] interpretationem et de his intelligere qui libros conscribunt et eos fastidiosos lectoribus relinquunt. Quidam hunc locum ab eo, quod ait, unus est, et non est secundus, super Salvatore interpretantur: quod solus et absque ullo comite ad salvandum mundum descendit; et quanquam multi filii Dei sint, et fratres adoptione dicantur, tamen nullus dignus exstitit qui in hoc ei opere jungeretur. Cujus laborum non est finis, portantis nostra vitia atque peccata, et pro nobis dolet; et oculus ejus non satiabitur divitiis, semper nostram cupiens salutem, et quanto plus quem peccare viderit, tanto magis ad pœnitentiam cohortans [Ms., coarctans]. Eo genere locutionis dicimus, Dolet, quo Apostolus ait: Et ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus (Rom. viii, 26), id est, nos gemere facit. Ita et hic dolet Christus, quia nos dolere facit pro peccatis nostris.*

423 VERS. 9-12. — *Melius ergo est duos simul esse quam unum: habent enim emolumentum societatis suæ; si unus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, quia cum corruerit, non habet sublevantem. Et si dormierint duo, fovebuntur mutuo; unus quomodo calefiet? Et si quispiam prævaluerit contra unum, duo resistunt ei. Funiculus triplex difficile rumpitur. Post sollicitudines et miserias, in quibus corruptus est ille qui in opibus conquirendis absque certo hæ-*

A rede se cruciat, nunc ad sodalitatem sermo conferatur, et dicitur quid boni habeat amicorum contuberniam, et commune solatium, quia et alterius ruina alterius auxilio sublevatur; et curas domesticas, ipsius quoque noctis requiem melius exigit ille, qui fidum amicum habet quam qui solis opibus incubat acquisitis. Quod si robustior quis inimicus contra unum surrexerit, alterius imbecillitatem amici solatio sustentari dicit. Et quantum duo uno differunt, si amore conjuncti sunt, tanto etiam trium contubernium plus valere. Etenim vera charitas, et nullo violata livore, quanto augetur numero, tanto crescit et robore. Et hæc interim simpliciter dicta sint. Cæterum quod in superiori loco super Christo quorundam intelligentiam posuimus, et [Ms., etiam] reliqua B eodem ordine disserenda sunt. Melius est enim duos pariter esse quam unum: melius est enim habitantem in se habere Christum, quam solum [Apud Hier. solum habitare et] patere insidiis adversantis. Merces quippe contubernii statim in ipsa societatis utilitate monstratur. Si enim ceciderit unus, Christus eriget participem suum. Væ quippe ei, qui cum corruerit, Christum in se non habet erigentem. Quod si et [Ms., etiam] dormierit unus, hoc est, si morte fuerit dissolutus, et secum Christum habuerit, calefactus citius reviviscit; et si adversus hominem robustior in expugnando diabolus exstiterit, stabit homo, stabit et Christus pro homine suo, pro sodali suo: non quod solius Christi adversus diabolum virtus infirma sit, sed quod liberum homini relinquatur [Ms., relinquatur] arbitrium, et adnitentibus nobis, ipse in præliando fortior fiet. Quod si et [Ms., quod si etiam] Pater et Filius et Spiritus sanctus advenerint, non cito corruptetur [Ms., rumpitur] ista sodalitas. De hac sodalitate in Evangelio dicitur: *Et pater meus diligit eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Et paulo post: *Paracletus autem Spiritus, ipse vos docebit omnia (Joan. xiv, 23, 26);* significans trium, id est, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unum esse opus, et unam mansionem in corde diligentis Deum. Quod superius dixit, *si unus dormierit, quomodo calefiet?* Nisi igitur nobiscum Christus dormierit, et in morte requieverit, calorem æternæ vitæ accipere non valeamus.

VERS. 13-16. — *Melior est puer pauper et sapiens sene rege et stulto qui nescit providere in posterum: quod et de carcere catenisque interdum quis egrediatur ad regnum, et alius natus in regno, inopia consumatur. Vidi cunctos viventes qui ambulat sub sole, cum adolescente secundo qui consurgit pro eo. Infinitus est numerus populi omnium qui fuerunt ante eum; et qui postea futuri sunt, non lætabuntur in eo. Sed et hoc vanitas et afflictio spiritus.* Hebræi hunc locum ita disserunt: Melior est interior homo, qui post quartumdecimum pubertatis annum in nobis exoritur, exteriori homine, qui de matris utero [Ms., alvo] natus est, qui nescit recedere a vitio, et qui e domo vitiorum [Ms., victorum], de utero videlicet materno, ad hoc exivit ut regnaret in vitiis, qui et

in natura sua pauper factus est, non habens sapientiam, mala omnia deserendo [*Ms.*, desiderando]. Vidi eos qui in priore homine vixerunt, et cum secundo homine postea versati sunt, eo videlicet, qui priore decedente generatus est; intellexique homines in homine priore peccasse, antequam secundo nascente, tempore legitimo duo homines fuerint, alter carnalis, alter spiritualis. Qui vero ad meliora conversi fuerint, et interiori homini, id est, secundo se subicere sciunt, non lætantur in priore qui in vitiiis regnabat. Hos duos homines doctor egregius unum interiorem, et alterum exteriorem nominare solebat. Nos vero melius æstimamus hæc intelligenda de diabolo rege stulto, et de Christo paupere sapiente, qui egressus est de virginali utero in mundum, ut contereret et subverteret imperium stulti regis, qui ei ostendit omnia regna mundi; eoque victo, vasa illius caperet, et domum subverteret, captivamque captivaret captivitatem. Puerum vero **424** prophætico spiritu nominavit Christum, et pauperem, sicut dictum est: *Ecce puer meus quem elegi* (*Matth.* xii, 18). Item Apostolus: *Qui cum dives esset, pauper factus est pro nobis* (*II Cor.* viii, 9). Et sapientem eum Evangelista testatur dicens: *Et Jesus proficiebat ætate et sapientia et gratia coram Deo [et hominibus]* (*Luc.* ii, 52). Iste natus est in regno senis et stulti, optimus, pauper, et puer admirabilis, ut de domo vinculatorum procederet in regnum, abiens in regionem longinquam, juxta parabolam evangelicam, accipere sibi regnum et reverti, eos post aliquantum temporis, qui super se eum regnare noluerunt, in judicio damnaturus. Tamen erunt quam plurimi qui non lætabuntur in Christo, recipientes Antichristum pro eo. Sed et illi non lætantur in eo, qui carnalia desideria, id est, exterioris hominis vitia sequuntur magis quam interioris sapientiam. Hi sunt qui nascuntur per gratiam sancti Spiritus, et sacramentum baptismi in regnum, sed non permanent in eo, revertentes ad vitia, ideo consumpti inopia tabescent.

VERS. 17. — *Custodi pedem tuum ingrediens in domum Dei, et propinqua ut audias. Multo enim melior est obedientia quam stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali.* Præcepta dat vitæ, et non vult offendere euntes ad Ecclesiam. Non enim ingredi domum Dei, sed sine offensione ingredi laudis est. Et si esset omnium qui sunt in Ecclesia Dei, audire sermonem et divina mysteria, nunquam addidisset, *Appropinqua ut audias.* Denique Moyses solus prope accedebat ad audiendum Deum: cæteri accedere non valebant. Quod stulti nescientes remedium esse peccati, æstimantesque pro oblatione [*Ms.*, per oblationem] munusculum Deo satisfacere se posse, [et] ignorant hoc malum esse atque peccatum, non obedientia [*Edit.*, non ob obedientiam] præceptorum Dei [et] donis operibus, sed donis et victimis emendare velle, quæ inique fecerint. Huic congruit illud, quod in Evangelio ipsa Veritas ait: *Discite quid est, misericordiam volo, et non sacrificium* (*Matth.* ix, 13).

CAPUT V.

VERS. 1, 2. — *Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus enim in cælo, et tu super terram; idcirco sint pauci sermones tui. Multas curas sequuntur somnia, et in multis sermonibus invenitur stultitia.* Plerique arbitrantur hæc in præsentis sæculo [*Apud Hier.*, in præsentis loco] præcipi, ne coram Deo facile aliquid promittamus, et sine consideratione virium voveamus ea quæ explere non possumus. Adesse quippe præsentem Deum; et licet ille in cælo, nos esse videamur in terra, tamen audire quæ loquimur, et insipientiam nostram argui ex multiplicatione sermonum. Alii vero melius intelligentes, hæc præcipue [*Ms.*, præcipi] affirmant, ne aut loquentes cogitantesve, plus de Deo quam possumus, opinemur, sed sciamus imbecillitatem nostram. Quantum enim cælum distat a terra, tantum nostra opinatio a natura illius separatur; et idcirco debere verba nostra esse moderata. Sicut enim qui in multis cogitationibus est, ea somniat frequenter de quibus cogitat, ita qui plura voluerit de divinitate disserere incidit in stultitiam. Vel certe verba nostra pauca ideo esse debere, quod [etiam] ea quæ nosse nos æstimamus, per speculum videmus, et in ænigmate, et veluti somnium comprehendimus quod tenere nos æstimamus; cumque plura, ut visum nobis fuerit, dixerimus, finem disputationis nostræ esse stultitiam: ex multiloquio enim nos non effugere peccatum.

VERS. 3, 4. — *Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis et stulta promissio. Sed quodcumque voveris, redde. Multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere.* Simplex intelligentia, interpretatione non indiget. Melius est non promittere quam promissa non facere, quia displicent [*Ms.*, displicent] Deo vota infidelium, qui non implent quæ promittunt Deo. Deus nisi verax est et veritas, eosque amat qui veritatis opera faciunt. Consideret homo quod [*Ms.*, quid] Deo voveat, an implere possit quæ vovere cogitat. Sed generaliter omni præcipitur Christiano, ut fidem opere compleat, et non sit similis Judæorum, qui spondent se omnia facere, quæ Dominus præcipit, dicentes: *Omnia quæcumque præcepit nobis Dominus faciemus* (*Exod.* xxiv, 3); postea vitulos facientes, adoraverunt idola.

425 VERS. 5. — *Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam, neque dicas coram angelo: Non est providentia, ne forte iratus Deus super sermone tuo, dissipet cuncta opera manuum tuarum.* Hebræi ita sentiunt: quod non potes facere, non promittas; non enim in ventum dicta transeunt, sed ad præsentem angelo, qui unicuique adhæret comes, statim proferuntur [*Hier.* proferuntur] ad Dominum. Et tu qui putas ignorare Deum quod pollicitus es, provocas eum ad iracundiam, ut omnia opera tua dissipentur. Nos vero ita intelligimus, quod his verbis arguantur qui necessitate carnis et naturæ se peccare contendunt, Creatorique inscribunt, cur eos

tales fecerit, ut carnali desiderio superati cogantur peccare; et hoc est, quod ait: *Ne dederis os tuum, ut peccare facias carnem tuam.* Noli itaque, [ait,] vanas excusationes querere, et dare occasionem carni tuæ ad peccandum, et dicere: Non ego peceo, sed quod habitat in mea carne peccatum. Si enim, inquit, hæc dixeris, Deum provocas quasi auctorem mali atque peccati, ut iratus sit; et si quid videris boni habere, auferet de manibus tuis; vel certe talia sentientem, tradet te in reprobum sensum, ut facias ea quæ non conveniunt.

VERS. 6. — *Ubi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates et sermones innumeri. Tu vero Deum time.* Et hunc locum Hebræi ita edisserunt: nec superiora facias, de quibus jam dictum est, nec facile somniis credas. Cum enim diversa videris per nocturnam quietem, et variis anima fuerit exagitata terroribus sive incitata promissis, tu contemne, quia somnia sunt, et solum Deum time; qui enim somniis crediderit, vanitatibus et ineptiis se tradet. Aliter: quia dixi atque præcepi, non des os tuum, ut peccare facias carnem tuam, et quæras vanas [Ms., varias] excusationes; hoc nunc infero, quod in somno vitæ istius, et in imagine umbræ nubis, qua vivimus, multa possumus invenire quæ nobis verisimilia videantur et nostra excusare peccata. Propterea admoneo, ut id omnimodis caveas, ne putes absentem Deum ab operibus tuis, imo et cogitationibus perversis, sed eum timeas, et scias in cunctis operibus tuis ejus providentiam esse, teque libero arbitrio [Ms., liberi arbitrii] conditum, non cogi, sed [Ms. om. sed] velle, quod facias.

VERS. 7, 8. — *Si videris calumnias egenorum, et violenta [Ms., violata] judicia, et subverti justitiam in provincia, non mireris super hoc negotio, quia [excelsus] excelsior est alius, et super hos quoque [Ms., et hoc quoque] eminentiores sunt alii, et insuper universæ terræ rex imperat servienti.* Unum disputationis servemus textum, et eundem sensum et ordinem sequamur. Supra dixit: *Ne dixeris coram angelo, non est providentia, ne forte irascatur Deus super vocem tuam et reliqua.* Adversusque eos locutus est, qui negarent per providentiam Dei res humanas regi. Sed hic intellexit oriri posse hujusmodi quæstionem: si a Deo auctore res regitur humana [Ms., res reguntur humanæ], quare justi calumniam patiuntur, et quare iniqui sunt iudices, et non Deus ulciscitur in eos qui iniqua faciunt et judicant? Nunc infert, et solvit quæstionem quæ poterat opponi, dicens: *Si videris calumniam pauperis,* qui beatus in Evangelio prædicatur, et res vigere, non justitiam [Hier., et res vigeri non justitia], non [Ms., ne] mireris, nec tibi novum aliquid esse videatur, quia excelsus alius excelsior est, et omnia respicit Deus, qui angelos suos super iudices et reges terræ præposuit, qui possunt utique prohibere injustitiam, et magis in terra valere quam quævis hominum potestas [Ms., potestates]. Sed quoniam servat in finem iudicium, et in consummationem mundi, quando in maturas

A segetes messores venire jussurus est, ut separaretur triticum et in horreum cœlestis regni condatur, lolium autem æterno tradatur incendio; ideo nunc expectat et differt sententiam, donec in fine mundi iniqui puniantur et justi coronam recipiant justitiæ.

VERS. 9, 10. — *Avarus non implebitur pecunia, et qui amat divitias, fructus non capiet ex eis: et hoc ergo vanitas. Ubi multæ sunt opes, multi et qui comedunt eas: et quid prodest possessori, nisi quod cernit divitias oculis suis?* Hic vero avarus describitur, qui nunquam opibus expletur; et quanto plus capit, tanto plus cupit: sicut hydropicus, quanto plus bibit, tantum sitis addita crescit. Flacci quoque super hoc concordat sententia, qui ait (*Epist. 1, ad Lolium*):

Semper avarus eget....

Nihil divitiæ prosunt ergo (inquit Ecclesiastes) possidenti, nisi hoc solum, ut videat quod 426 possidet. Quanto enim major fuerit substantia, tanto plures ministros habebit, qui opes devorent congregatas: dominus autem earum videat tantum quid habeat, et plus quam unius hominis cibum capere non possit.

VERS. 11. — *Dulcis est somnus operanti, sive parum sive multum comedat: saturitas autem divitis non sinit eum dormire.* Adhuc de divite et avaro sermo est, et comparantur operanti, et absque sollicitudine dormienti, sive parum sive multum comederit, quod ille labore operis, et sudore quemvis cibum digérit, et dulci somno perfruitur. Dives vero distentus dapibus, in diversa laceratus, dormire non valet, redundante crapula, et incocto cibo in stomachi angustiis æstuante. Porro quia somnus, communis de hac vita exitus appellatur, melior erit requies ejus qui operatur in præsentī, et secundum vires suas in bonis operibus conversatur, quam eorum divitiæ de quibus scribitur: *Væ vobis divitibus, quia recepistis consolationem vestram (Luc. vi, 24).*

VERS. 12-16. — *Est et alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: divitiæ conservatæ in malum domini sui. Pereunt enim in afflictione pessima. Generavit filium, qui summa in egestate erit; sicut egressus est nudus de utero matris suæ, sic revertetur, et nihil auferet secum de labore suo. Miserabilis prosum infirmitas; quomodo venit, sic revertetur. Quid ergo prodest ei quod laboravit in ventum? Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris, et in curis multis, et in ærumna atque tristitia.* Cum superiori junge quod sequitur. Ecclesiaste divitem describente, quod nec ipse possit suis divitiis perfrui, et crebro propter eas in discrimen veniat, nec hæredi quod congregavit, relinquat, sed et ipse et filius suus, sicut venerunt nudi, ita nudi revertantur in terram, et nihil eos laborum suorum comitetur. Nonne enim languor est pessimus, pro divitiis cogitatione torqueri, et perituras opes, quas nobiscum non possumus auferre morientes, in tristitia, in gemitu, in indignatione, in litibus, casso labore conquirere. Possumus hæc eadem verba de philosophorum dogmatibus vel hæreticorum perversitatibus intelligere, qui in malum

sui divitias diversorum congregant dogmatum, nec aliquam in eis utilitatem habent [*Ms.*, habebunt]; nec sectatoribus suis fructum relinquunt perpetuum, sed et ipsi, et discipuli eorum nudi, absque ullis meritis [*Ms.*, bonis meritis] revertentur in terram, non habentes lucem veræ sapientiæ, sed in tenebris ignorantæ, verique luminis expertes, omnes labores suos perdent illius judicio qui ait: *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobo* (*I Cor. 1, 19*).

VERS. 17-19. — *Hoc itaque mihi visum est bonum, ut comedat quis, et bibat, et fruatur lætitia ex labore suo, quo laboravit ipse sub sole, numero dierum vitæ suæ, quos dedit illi Deus. Et hæc est pars illius, et omni homini cui dedit Deus divitias, atque substantiam, potestatemque ei tribuit, ut comedat ex eis; et fruatur parte sua, et lætetur de labore suo, hoc est donum Dei. Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ, eo quod Deus occupet deliciis cor ejus.* Qui laboribus suis in curarum tenebris vescitur, et cum grandi vitæ lædio peritura comportat, meliorem dicit eum esse, qui præsentibus fruitur bonis in lætitia et jucunditate. Hic enim vel parva voluptas est in fruendo, ibi vero sollicitudinis tantummodo magnitudo. Et reddit causas quare donum Dei sit, frui posse divitiis; quoniam non multum recordabitur dierum laboris sui, ideo non erit in tristitia, non cogitatione vexabitur, abductus lætitia et voluptate præsentis. Sed melius est juxta Apostolum (*I Cor. x, 3*) spiritalem escam et spiritalem potum spiritalemque lætitiã a Deo dari intelligi, et videre bonitatem Dei, et jucunditatem cordis sui in omni labore suo, quo spiritaliter in bonis laborat operibus, spe consolatus futuræ retributionis: et hæc est pars nostra, ut lætemur in studio honorum operum; quæ lætitiã, licet bona sit, nec tamen plene bona est, donec manifestetur Christus, cujus visio perfecta bonitas est et jucunditas. Notandum quoque est quod occupatio in hoc loco in bono intelligi debet, pro intentione spiritali veraque lætitiã, quam divina inspirat gratia hic in præceptis laborantibus Dei.

427 CAPUT VI.

VERS. 1-6. — *Est et aliud malum quod vidi sub sole, et quidem frequens apud homines. Vir cui dedit Deus divitias, et substantiam, et honorem, et nihil deest animæ ejus ex omnibus quæ desiderat; nec tribuit ei Deus potestatem ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. Hoc vanitas, et magna miseria est. Si genuerit quispiam centum liberos, et vixerit multos annos, et plures dies ætatis habuerit, et anima illius non utatur bonis substantiæ suæ, sepulturaque careat, de hoc ego pronuntio quod melior illo sit abortivus. Frustra enim venit, et pergit ad tenebras, et oblivione delebitur nomen ejus. Non vidit solem, neque cognovit distantiam boni et mali; et si duobus millibus annis vixerit, et non fuerit perfruitus bonis: nonne ad unum locum properant omnia? Describit avarum divitem, et hoc malum frequens esse in hominibus asserit, quod nihil eorum quæ in mundo putantur bona ei desit,*

et nihilominus stultissima parcitate se cruciat, allis devorantibus [*Hier.*, devoranda] conservans. Necnon et illud hyperbolice addidit, quod etsi liberos centum præcreaverit, et non ut Adam prope mille, sed duobus millibus vixerit annis, et anima ejus cupiditate et avaritia contabescat, multo deterioris conditionis sit abortivo illo qui statim ut natus est interiit: ille enim nec mala vidit nec bona; iste vero cum bona possederit, semper tristis et cogitatione excruciatu est; magisque requiem habebit abortivus quam avarus ille longævus; et tamen ambo æquali fine rapiuntur, dum et hic et ille subtrahuntur simili morte. Potest hoc [et] de Israel accipi, quod dederit illi Deus legem et prophetas, testamentum et repromissionem, Salvatore dicente: *Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus* (*Matth. xxi, 43*). Hæc omnia ad alienum et peregrinum gentium translata sunt populum, ut videant illi bona sua, et non fruatur. Multoque nos conditionis esse melioris, qui quasi abortivi et novelli putamur ab eis, quam illi qui sibi in antiquitate applaudebant, de patribus gloriantes atque dicentes: *Pater noster Abraham* (*Joan. viii, 39*). Et tamen ad unum locum et nos et illos properare, id est ad judicium Dei. Quod autem in medio ait: *Et quidem sepulcrum non fuit ei*, sive hoc significat quod dives ille de sua morte non cogitet, et cum omnia possideat, [etiam] in exstruktionem sepulcri avarus sit; sive quod sæpe propter istas divitias occisus insidiis, insepultus abjiciatur; sive, quod melius puto, nihil bonum honorificumve [*Ms.*, nihil boni facti honorisque] egerit, ex quo sibi queat apud posteros memoriam comparare, vitam silentio velut pecus transiens, cum habuerit materiam per quam potuerit apparere quod vixerit.

VERS. 7, 8. — *Omnis labor hominis in ore ejus, sed anima ejus non implebitur bonis. Quid habet amplius sapiens a stulto, et quid pauper nisi ut pergat illuc ubi est vita?* Omne quod laborant homines in hoc mundo, ore consumitur, et, attritum dentibus, ventri traditur digerendum: sed non implebitur anima comedentis, quia rursus desiderat quod comedat. Et cum tam sapiens quam stultus absque cibo nequeant vivere, et pauper nihil aliud quærat nisi quomodo possit organum sui corpusculi sustentare, ideo illuc properat pauper, ubi opes esse perspexerit. Sed melius est hoc intelligere de ecclesiastico viro qui, in Scripturis cœlestibus eruditus, omnem laborem habet in ore suo, id est in doctrina spiritali; et anima ejus non implebitur, dum semper cupit discere quod doceat; et in eo plus habet sapiens quam insapiens, quia cum paupere illo qui in Evangelio beatus dicitur, properat ad ea comprehendenda quæ vitæ sunt, et ambulat arctam et angustam viam quæ ducit ad vitam. Et pauper est ornatus operibus [*Ms.*, et pauper est a malis operibus], et scit ubi Christus, qui vita est, commoretur.

VERS. 9. — *Melius est videre quod cupias, quam desiderare quod nescias. Sed et hoc vanitas est, et præsumptio spiritus.* Melius est, juxta sensum et pro-

videntiam cuncta agere, quia sensus oculus est animæ, quam voluntatem carnis sequi, quæ nescientem ducit ad perditionem. Vel certe superbum et sibi placentem arguit, et meliorem dicit esse eum qui cuncta providerit, quam illum cui nihil prodest [Hier., cui nihil placet] nisi quod ipse fecerit, quia hæc est mala mentis afflictio, et præsumptio pessima, eo quod Deus dissipat [Ms., despiciat] ossa hominum sibi placentium.

428 VERS. 10. — *Qui futurus est, jam vocatum est nomen ejus, et scitur quod sit homo, et non possit contra fortiozem se judicio contendere.* Aperte de Salvatoris prædicatur adventus, quia [qui] futurus est, antequam in corpore cerneretur, jam vocatum in Scripturis nomen ejus; et cognitum est prophetis et sanctis Dei ut homo sit, et juxta hoc quod homo est, non possit se conferre cum Patre, ut in Evangelio ipse ait: *Pater qui me misit, major me est* (Joan. XIV, 28). *Verba sunt plurima, multamque in disputando habentia vanitatem.*

CAPUT VII.

VERS. 1. — *Quid necesse est homini majora se querere, cum ignoret quid conducatur sibi in vita sua, numero dierum peregrinationis suæ, et tempore, quo ut umbra præterit. Aut quis ei poterit indicare quid post eum futurum sit sub sole?* Videtur adhuc de Salvatore dicere, et prohibere ne curiose queramus qualis, vel quantus, vel quomodo venisset, sed tantum credere quod Scriptura sancta de eo testatur. Cum enim de statu nostro ignoremus, et vita nostra quasi umbra pertranseat, et futura incerta sint, non nobis expedit ut majora quam possumus inquiramus, sed silentium imponamus ori nostro, credentes eum venisse qui prædictus est.

VERS. 2. — *Melius est enim nomen bonum quam unguenta pretiosa, et dies mortis die natiuitatis.* Considera, inquit, o homo, dies tuos breves, et quia cito sublatus carne in hac vita esse cessabis. Fac tibi in bonis operibus famam longiorem, ut quomodo nares unguentorum odore delectantur, sic ad tuum nomen [Ms., vocabulum] cuncta posteritas delectetur. Et hoc est quod in Proverbiis dicitur: *Memoria justorum cum laude, nomen autem impiorum putrescit* (Prov. x, 7). Quod autem ait: *Et dies mortis super diem natiuitatis ejus*, hoc ostendit, melius esse ire ex hoc sæculo, et carere laboribus hujus vitæ, quam ad tribulationes laboresque tantummodo nasci, et omnia [Ms., et hæc omnia mala] sustinere quæ in hoc mundo hominibus supervenire videntur. Vel certe quia in morte, quales simus, notam sit; in exordio vero nascendi, quales futuri simus, ignoretur.

VERS. 3. — *Melius est ire ad domum luctus quam ad domum convivii; in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, et vivens cogitat quid futurum sit.* Utilius est ad exsequias funeris ire quam ad domum convivii, quia ibi recordatione conditionis nostræ et fragilitatis humanæ ex præsentem cadavere commone-mur. In conviviis autem et lætitia, etsi quid timoris

A habere videamur vel compunctionis in corde, amittimus, et quid futuri simus non cogitamus.

VERS. 4. — *Melior est ira risu, quia per tristitiam vultus corrigitur animus delinquentis.* Risus dissolvit sapientem, ira corripit et emendat peccantem. Irascamur et nobis, quia peccavimus; irascamur aliis quoque peccantibus, ad emendationem sui, non ad ultionem nostri.

VERS. 5. — *Cor sapientium ubi tristitia, et cor stultorum ubi lætitia.* Beati, inquit Salvator, lugentes, quoniam ipsi consolabuntur (Matth. v, 5); igitur sapiens vir vadat ad domum lugentis, et seipsam corrigentis aliosque admonentis, ut plangent peccata sua; non ad domum adulatoris, qui plausus quærit audientium, non lacrymas delinquentium. Talis doctor plangitur dives in sermone, non dives in opere. Ideo mox in sequenti versiculo adjungit:

VERS. 6, 7. — *Melius est a sapiente corrigi quam stultorum adulatione decipi, quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti. Sed et hoc vanitas.* Huic sententiæ simile est illud: *Meliora sunt vulnere amici, quam fraudulenta oscula inimici* (Prov. xxvii, 6). Sicut enim sonitus spinarum sub olla ardentium, strepitum reddunt insuavem, sic et palpantis magistri verba non proderint audienti, vel ad curas sæculi, quæ spinæ interpretantur, auditores suos cohortantis, vel futuro eos incendio præparantis.

VERS. 8. — *Calumnia conturbat sapientem, et perdit robur cordis illius.* Utamur hoc versiculo, si quem justum virum atque sapientem videamus calumnias sustinere, et turbari de iniquitate judicis, nec Deum [statim] periclitanti subvenire præsentem. Multæ tribulationes sunt justorum, quia refrigescit charitas multorum, et abundat iniquitas, pro qua conturbabitur cor sapientis Deumque timentis.

429 VERS. 9. — *Melior est finis orationis quam principium.* Meliores sunt in dicendo epilogi quam exordia, quia in istis inchoatio est locutionis, in illis consummatio. Qui ad præceptorem vadit, melius in fine verbi intelligit quæ dicuntur, quam in principio: ita melior est consummata justitia quam inchoata; illa victoriam præstat, ista certare incipit. Hic enim ex parte cognoscitur; cum autem venerit quod perfectum est, non erit necesse illud quod ex parte est.

Melior est patiens arrogante. Quia superius iram concesserat, dicens, meliorem iram quam risum; ne putaremus iram quæ est in passione laudari, nunc præcipit iram patientia esse tollendam. Ibi enim pro correctione in peccantes, et eruditione in minores iram posuisti [Ms., posuit], hic vero patientiam, quæ non solum in angustiis, sed et in lætioribus necessaria est, ne plus quam decet exaltemur.

VERS. 10. — *Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit.* Inconsiderate irasci vetat, quia repentinus furor consilium non habet, et nihil viro sapienti sine ratione agendum est. Idcirco comicus quidam ait: *Ne quid nimis, quia omnis intemperantia cadit in vitium. Ira in sinu stulti requiescit.* Semper iracundia superbiæ juncta ultionem quærit,

quia quamvis aliquis potens videatur, et sapiens æstimetur, si iracundus sine ratione est, insipiens arguitur. Et in Evangelio: *Qui irascitur fratri suo, illa vel alia [Ms. illa] æstimatione iudicii dignus efficietur.*

VERS. 11. — *Ne dicas: Quid putas causa est quod priora tempora meliora fuere quam nunc sunt? Stulta enim est huiusmodi interrogatio.* Ne dicas ergo meliores fuisse dies sub Moysæ et sub Christo quam modo sunt. Nam et illo tempore plures fuerunt increduli, et dies eorum mali facti sunt; et nunc credentes multi reperuntur, de quibus ait Salvator: *Beatiore sunt, qui me non viderunt, et crediderunt (Joan. xx, 20).* Aliter: debes sic vivere, ut semper præsentis dies meliores tibi sint quam præteriti, ne cum paulatim decrescere cœperis, dicatur tibi: *Currebatis bene, quis vos impeditur veritati non obedire (Gal. v, 7)?*

VERS. 12, 13. — *Utilior est sapientia quam divitiarum, et magis prodest videntibus solem.* Sicut enim protegit sapientia, sic protegit pecunia. Hoc autem amplius habet eruditio et sapientia, quæ vitam tribuunt possessori suo. Majoris est gloriæ sapientia cum divitiis. Alii enim sapientia indigent, alii opibus: et melior est, qui utrumque præstat utroque indigenti. Qui sapiens est, et non dives, potest quidem docere quod bonum est, sed interdum non potest præstare, quod petitur; ideo ait: quomodo protegit sapientia, ita protegit et pecunia: sed in eo major est sapientia divitiis quod absque ullis opibus hujus sæculi vitam tribuit habenti eam. Sciendum est tamen quod hoc de verâ dicitur sapientia, quæ ad vitam tendit æternam, et deducit ad solem justitiarum sequentem se. Unde ait: *Videntibus solem, id est, intelligentibus qui sit sol justitiarum, et quomodo perveniendum sit ad eum.*

VERS. 14. — *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexit.* In hoc versiculo perspicue ad studium nos hortatur sapientiæ et scientiæ; ut consideremus opera Dei, quam magna et quam mirabilia sint, et quomodo alium gratuita pietate elegerit, alium justo iudicio despexerit, sicut de Jacob et Esau dicitur: *Jacob dilexi, et Esau odio habui (Rom. ix, 13).* Dicitur et in psalmo: *Universæ viæ tuæ misericordia et veritas (Psal. xxiv, 10).*

VERS. 15. — *In die bona frui bonis, et malum diem præcave.* Sicut enim hunc, sic et illum fecit Deus, ut non inveniatur homo contra eum justas querimonias. Hoc enim ait, significans omnium esse retributionem: ideo admonet nos, diem malum, id est diem vindictæ, præcavere. Bene vero facienti bonus est hujus vitæ dies, ad promerendum æternæ beatitudinis diem. Sicut enim Deus fecit istum, ut bene vivamus in eo, ita et illum male facientibus fecit. Aliter: Bona, inquit, et mala, id est prospera et adversa, prout venerint [Ms., evenerint] tibi, viriliter sustine, quia utraque Dei iudicio evenient semper justo, quamvis sæpe occulto. Prohibetque querimonias contra Deum, cur alii felicitatem atque alii miseriam in hoc habeant sæculo.

* Hæc ex S. Hier. ita supplenda sunt: « Bonum est justis benefacere, sed et peccatoribus benefacere

A 430 VERS. 16. — *Hæc quoque vidi diebus vanitatis meæ; justus perit in justitia sua, et impius multo vivit tempore in malitia sua.* Hoc idem et Propheta in septuagesimo secundo psalmo detestando miratus est. Et Habacuc propheta [Ms., in prophetia sua] deplorat quare impii felicitia habeant tempora, et justii plurimi torqueantur adversis. [Sed] Dei in occulto patientia est, tribulari nunc sanctos, ut recipiant mala in vita sua, et peccatores non visitare pro scelere suo in hoc sæculo præsentem; ut et illis possit æterna bona restituere, et his mala æterna [Ms., perpetua] inferre, sicut de Lazaro et de divite legitur. Unde et præfatus Psalmista respiciens finem malorum, qui hic feliciter vivunt, exclamavit dicens: *Existimabam ut cognoscerem hoc, labor est ante me, donec intrem in sanctuarium Dei, et intelligam novissima eorum (Psal. lxxii, 16).*

VERS. 17. — *Noli esse justus multum, nec plus sapias quam necesse est, ne obstupescas.* Qui vero nunquam fraternis ignoscere peccatis vult, sed omnia vindicare secundum furorem animi sui, plus justus est quam decet. Cum enim Salvator ait: *Nolite judicare, ut non judicemini (Luc. vi, 37); et: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester cælestis delicta vestra (Matth. vi, 14).* Nec nimis rigidus, aut animo [Ms., nimis] solutus magister debet esse, sed via regia ingredi, et considerare diligenter quid cui conveniat ad salutem animæ suæ. Quod autem ait: *Noli querere amplius, ne obstupescas;* mentem nostram scit perfectam non posse comprehendere sapientiam, et mensuram fragilitatis nostræ jubet nos scire debere.

VERS. 18. — *Ne impie agas multum, et noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.* Cum Dominus loquatur: Nolo mortem peccatoris, sed tantum ut revertatur et vivat (Ezech. xviii, 32), semel peccasse sufficiat, debemus nos erigere post ruinam. Si enim juxta eos qui de physicis disputant, novit hirundo pullos suos de sua oculare chelidonia; dictamnum capræ appetunt vulneratæ; cur nos ignoremus medicinam pœnitentiæ propositam esse peccantibus? Quod autem ait: *Ne moriaris in tempore non tuo,* scimus Chore, et Dathan, et Abiron propter seditionem adversus Moysen et Aaron repentino terræ hiatus devoratos (Num. xvi), et ad emendationem aliorum ante diem iudicii [etiam] in hac vita plurimos iudicatos. Quod ergo dicit tale est: *Noli peccatis adjicere peccata, ne provoces Deum, et hic tibi inferat [Ms., etiam hic tibi inferre] supplicium.*

VERS. 19. — *Bonum est te sustentare justum, sed ab illo ne subtrahas manum tuam: quia qui timet Dominum, nihil negligit.* Bonum est justis bene facere, non injustum est tantum domesticos fidei sustinere, sed [et] omni petenti tribuere, præceptum est. Timens quippe Dominum, et imitator Conditoris sui, qui pluit super justos et injustos, absque respectu personarum omnibus benefacere festinat. Aliter: non injustum est. Bonum est domesticos fidei sustinere, etc.

Quia vita hæc miserabilis diversis quotidie variatur A eventibus, tam ad adversa quam ad prospera justus animus præparetur, et poscat Dei misericordiam, ut quodcumque evenerit, libera mente sustineat. Qui [enim] timet Dominum, nec prosperis [Edit., posteris] elevatur, nec opprimitur adversis.

VERS. 20, 21. — *Sapientia confortavit sapientem super decem principes civitatis. Non est enim homo qui faciat bonum et non peccet.* Sapientia vero, sicut alio loco legitur, melior est fortitudine, quam dicit decem principibus esse fortiorem in uno sapiente. Aliter: decem qui potestatem habent et in urbe consistunt, angeli sunt, qui ad perfectum numerum pervenire possunt denarium [Hier., numerum pervenere denarium], et auxiliantur humanogeni. Sed si quis consideret omnia auxilia, majus est auxilium B sapientiæ, id est Domini nostri Jesu Christi, omnium angelorum, quia nullus ex angelis redimere potuit humanum genus peccatis obnoxium. Tum Dominus angelorum descendit, et respersos nos sanguine suo, sanavit ab omni infirmitate peccatorum nostrorum. Sicut enim per unum hominem intravit mors in mundum (Rom. v, 12), ita per unum, id est, Jesum Christum, redemptio venit in mundum.

VERS. 22, 23. — *Sed et cunctis sermonibus quæ dicuntur ne accomodes cor tuum, ne forte audias sermum tuum maledicentem tibi. Scit enim tua conscientia quia et tu crebro maledixisti aliis. Docet igitur sapientem maledicorum linguas non auscultari, sed sapientiæ auxilio confortatum magis mores vanos parvipendere, magisque conscientia 431 bono letari quam maledictis alienis contristari: maxime qui seipsum novit aliquoties aliis detrudere; et si sibi ipsi ignosci desideret alios reprehendenti, aliis quoque se reprehendentibus ignoscat. Si enim curiosus est quispiam quid alii de se loquantur et judicent, semper in tribulatione erit, quia nullatenus nec servorum suorum mussitationes compescere valet; et simul docet non facile judicandum, et habenti trabem in oculo, de festuca alterius non loquendum.*

VERS. 24, 25. — *Cuncta tentavi in sapientia. Dixi: Sapiens efficiar, et ipsa longius recessit a me multo magis quam erat; et alta profunditas, quis inveniet eam? Dicit se, ut Regnorum quoque testantur libri, ultra omnes homines quæsisse sapientiam, et tentasse ad finem illius pervenire: sed quanto plus quæsierit, tanto minus reperisse, et in media demersum caligine tenebris ignorantia circumdatum. Aliter autem: Qui eruditus fuerit in Scripturis, quanto plus surgere [Hier., plus scire] cœperit, tanto ei in his quotidie oritur major obscuritas: quia in speculo et imagine videmus, donec veniat, quod perfectum est; ideo hæc sapientia mortalium parva est ad illam, quæ sanctis datur in futuro regno Dei.*

VERS. 26, 27. — *Lustravi universa animo meo, ut scirem, et considerarem, et quærerem sapientiam, et rationem, et ut cognoscerem impietatem stulti, et errorem imprudentum; et inveni amariorem morte mulierum, quæ laqueus venatorum est, et sagene cor ejus,*

vincula sunt manus illius: qui placet Domino, effugiet eam; qui autem peccator est, capiatur ab illa. Quia supra Ecclesiastes dixerat omnia se in sapientia tentasse, et quanto eam plus inquisierit, tanto illam longius refugisse: nunc ait, et illud in sua invenisse sapientia malum, quod in rebus humanis omnia viuceret mala, id est, mulierem omnium esse malorum caput, quia per illam mors in orbem terrarum introivit, et pretiosas animas virorum capit, et cum in mentem miseri amatoris inciderit, trahit eum in præceps, nec ante pedes suos respicere patitur, sed quasi laqueus et sagene cor adolescentis innectit. *Vincula sunt manus illius.* Id est, suadere potest, vim facere non potest, nec ad se nolentes compellere. Justus qui fuerit et bonus coram Deo, B eruetur ab ea: peccator vero captus deducetur ad mortem. Non putemus hinc [Ms., hanc] Salomonem de omni genere mulierum protulisse sententiam: quod expertus est loquitur; ideo quippe offendit Deum, quia captus fuit a mulieribus. Et hæc secundum litteram. Cæterum secundum intelligentiam spiritalem, hæretica pravitas mulieris nomine designatur, quæ mollibus incautos sæpe ligat sermonibus, quia panis absconditus et aquæ furtivæ dulciores insipientibus solent esse.

VERS. 28-30. — *Ecce hoc inveni, dicit Ecclesiastes, unum et alterum, ut invenirem rationem quam adhuc quærit anima mea, et non inveni. Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni. Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum, et ipse se infinitis miscuerit quæstionibus.* Omnia diligenter tractando consideravi, ut rationem unius alteriusve rei, id est cujuscunque rei invenirem, vel etiam inter homines eorumque mores discretionem, quis perfecte bonus esset. Sed ex omnibus viris unum inveni perfecte bonum, id est, Christum: sicut Propheta dicit: *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Psal. xliii, 1, 3).* Solus Christus sine omni labe peccati inventus est bonus. Millenarius vero numerus pro sanctorum discretionem a peccatoribus, qui mulieris nomine designantur, hoc in loco ponitur. Vir igitur a virtute dicitur, et mulier a mollitie. Potest quoque mulier pro carnalibus accipi operibus, et vir, qui a virtute dicitur, pro rationalis animi excellentia. Sed ne videretur his sermonibus communem humani generis naturam damnare, et Deum auctorem facere mali, dum talium conditor sit qui malum vitare non possunt, argute præcavit et ait, bonos nos scimus a Deo creatos, sed quia libero sumus arbitrio derelicti, vitio nostro ad peccata labi, dum majora quærimus, et ultra vires nostras varia cogitamus.

432 CAPUT VIII.

VERS. 1. — *Quis talis ut sapiens est, et quis cognovit solutionem verbi? Sapientia hominis lucet in vultu ejus, et potentissimus faciem ejus commutavit.* Supra docuerat difficile bonum hominem inveniri, et venientem contra eluserat quæstionem dicens, a Deo bonos homines conditos, sed sponte sua in pec-

catum lapsos. Nunc quid bono homini dederit Deus, A quasi gloriabundus enumerat, sapientiam scilicet, rationem prudentiæ, occulta Dei nosse mysteria, et arcana ejus sensu cordis intrare. Oblique autem de se loquitur quod nemo ita fuerit sapiens ut ipse, et nullus sic sciret problemata et solutiones; et sapientia ejus a cuncto laudata sit populo, quæ non solum intrinsecus latuerit, sed et in superficie corporis et speculo vultus eluxerit, utraque omnes homines prudentiam mentis in facie sua pinxerit. Multi sunt qui promittunt sapientiam et solutionem se scire divinæ Scripturæ, sed pauci sunt qui veram inveniunt solutionem meam. Sed et hoc sciendum est, quod sapiens sæpe moribus agnoscitur honestis, et visu discernitur a stulto.

VERS. 2-4. — *Ego os regis observo, et præcepta B juramenti Dei. Ne festines recedere a facie ejus, neque permanes in opere malo, quia omne quod voluerit, faciet, et sermo illius potestate plenus est: nec dicere quisquam potest, quare ita facias?* De eo siquidem videtur dicere, de quo in Psalmo cantatur: *Domine in virtute tua lætabitur rex (Psal. xx, 1)*, et in alio loco, ut Patris et Filii regnum unum significetur, Scriptura commemorat: *Deus judicium tuum regi da, et justitiam tuam filio regis (Psal. lxxi, 1)*. Non enim judicat Pater quemquam, sed omne iudicium dedit Filio (Joan. v, 22). Qui rex filius, Dei Patris regis est filius. Hujus itaque custodienda sunt præcepta, qui ait: *Si vis vitam ingredi, serva mandata (Matth. xix, 17)*. Admonet quoque non esse discutienda præcepta Dei, quare hoc C vel illud præceperit, sed quodcumque viderit esse mandatum, hoc pia mens hominis implere festinet, ut sit in lege Domini voluntas ejus die ac nocte. Juramentum Dei dicitur pro affirmatione sententiæ ejus, quæ nullatenus immutari poterit. Idecirco consilium dat ne stemus in opere malo, quia nescit homo quid ventura pariat dies. Igitur poenitenti [Ms., patienti] indulgentia promissa est, crastinus dies vero nemini certus est. Ideo dicit Scriptura: *Ne tardes converti ad Dominum (Eccli. v, 8)*.

VERS. 5. — *Qui custodierit mandatum [Ms., præceptum], non experietur in futuro quidquam mali.* Qui in hoc sæculo præceptum Domini custodit, non experietur quidquam mali. *Tempus et responsionem cor sapientis intelligit.* Præcipit autem et regis imperium, id est Christi, conservandum, et scire quid, et quare, et quo tempore jubeat.

VERS. 6, 7. — *Omni negotio tempus est, et opportunitas, et multa hominis afflictio, quia ignorat præterita, et futura nullo scire potest nuncio.* Omni negotio, ait, tempus est, idem [Ms., id est] quod in superioribus dixit, omnia opportunitatem habere: quondam fuit tempus circumcisionis, sed modo tempus gratiæ. Etenim [Ms., est enim] magna afflictio generis humani, quia ad laborem homo nascitur, et variis affligitur tribulationibus, cui sæpe aliud evenit, et aliud sperat; ab altero sibi velut ab hoste cavet, et alterius jactu vulneratur, quia nescius est futuri, sicut poeta ait:

Nescia mens hominis fati sortisque futuræ.

Vino. *Æneid. x.*

Quamvis nemo sit conscius futurorum, tamen scire debet omnia a Deo ad utilitatem hominum fieri, et non absque ejus voluntate disponi, sine cujus dispositione nec unus passer in laqueum cadit.

VERS. 8. — *Non est in hominis ditione [Ms., conditione] prohibere spiritum, nec habet potestatem in die mortis, nec sinitur quiescere ingruente bello, neque saltabit impietas impium.* Non est ergo lugendum si futura scire non possumus, et sæpe ab iniquis potentioribus opprimamur, cum morte omnia finiantur, et superbus et potens qui cuncta populatus est, non valet animam suam retinere, cum exire jubetur de corpore; nec eum salvabit impietas sua, sed magis aggravat in die exitus sui, dum meritis æqualia recipit suis, et ingruente super se bello miseriæ peccatorum suorum, salvari non poterit, eo quod negligit [Ms., qui neglexit] tempus poenitentiae.

433 VERS. 9-11. — *Omnia hæc consideravi, et dedi cor meum in cunctis operibus quæ sunt sub sole. Interdum dominatur homo homini in malum suum. Vidi impios sepultos, qui etiam cum adhuc viverent, in loco sancto erant, et laudabantur in civitate quasi justorum operum. Sed et hoc vanitas est. Etenim quia non profertur cito sententia operum contra malos, absque ullo timore filii hominum perpetrant mala.* Hanc sententiam beatus Hieronymus ita interpretatus est: *Dedi, inquit, cor meum, ut omne quod sub sole geritur intuerer, et hoc [vel] maxime, quod homo in homines accipit potestatem, ut quoscumque vult, affligat atque condemnet. Cum itaque mentem meam ad hæc intucunda dirigerem, vidi impios cum tali opinione mortuos, et sic sepultos, ut sancti æstimarentur in terra, quod, cum viverent, putabantur digni esse Ecclesiæ principes, et templo Dei; et in super ambulantes tumidi laudabantur in malis suis, sicut scriptum est: *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicitur (Psal. ix, 24)*. Hoc autem propterea evenit quod nemo peccantibus episcopis audet contradicere; nec statim Deus ob scelus ulciscitur, sed differt poenam, cum expectat poenitentiam. Peccatores autem qui non statim arguti atque correcti sunt, putantes nequaquam futurum esse iudicium, in scelere perseverant. Possumus hoc testimonium accipere adversus episcopos qui acceperunt in Ecclesia potestatem, et scandalizant magis eos quos docere et ad meliora debuerant incitare. Illi frequenter post mortem laudantur in Ecclesia [Ms., in sæculo], et beati in his quæ non probabiliter fecerunt publice sive a successoribus sive a populis prædicantur. Et hoc quidem vanum est, quod non sicut egerunt, sic audiunt, nec statim corripiuntur in peccato suo. Nemo quippe audet accusare majorem. Propterea quasi sancti et beati in præceptis Domini ambulantes, augent peccata peccatis. Difficilis est accusatio in episcopum: si enim peccaverit, non creditur; et si convictus fuerit, non punitur.*

VERS. 12. — *Altamen ex eo quod peccator centies A* esse dixit : necnon esurientes et sitientes beatos esse *facit malum, et per patientiam sustentatur, ego cognovi quod erit bonum timentibus Dominum, qui videntur faciem ejus.* Ex eo quod impius plurimum peccat (hoc quippe significat quod ait, *centies*), dat Deus locum poenitentiae, et non [eum] statim punit in scelere, sed exspectat ut convertatur ab iniquitate sua et agat poenitentiam : quia [Deus] non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat, ego intelligo quia benignus et misericors super eos futurus sit Deus qui habent timorem illius, et ad verbum ejus contremiscunt, et agunt poenitentiam de praeteritis, et de futuris sibi cavere incipiunt, quia peccator post poenitentiam, si revertetur iterum ad peccata priora, cani comparatur qui revertitur ad vomitum suum.

VERS. 13. — *Non sit bonum impio, nec prolongentur dies ejus, sed quasi umbra transeant, qui non timent faciem Dei.* Imprecatur male his qui non habent timorem Dei, et optat ne diu differantur a poena, sed statim morte subtracti cruciatus recipiant quos merentur. Simile quid et Apostolus loquitur : *Utinam praecedantur, qui nos [Ms., vos] conturbant (Gal. v, 12)!* Et alibi : *Alexander ararius multa mala mihi ostendit, reddet illi Deus secundum opera ejus (1 Tim. iv, 14).* Et magis quidem qui converti non velunt, sed in malitia sua permanere, melius est mori quam vivere, quia quanto plures vivit dies, tanto atrocior sibi preparat poenam. Unde et comicus ait :

Quid mali imprecer homini, nisi ut diu vivat?

VERS. 14. — *Est et alia vanitas quae fit super terram : sunt justi quibus mala [Ms., multa] proveniunt, quasi opera egerint impiorum; et sunt impii qui ita sunt securi, quasi justorum facta habeant. Sed et hoc vanissimum judico.* Inter caeteras vanitates quae in mundo vario feruntur eventu, etiam hoc deprehendi quod justis ea frequenter eveniunt quae impiis evenire debuerant, et impii tam feliciter in hoc mundo degant [Ms., degunt], ut eos putes esse justissimos : quemadmodum de divite purpurato, et Lazaro mendico legitur in Evangelio (*Luc. xvi*). Septuagesimus quoque secundus psalmus de hac re disputat, cur justis interdum mala et impiis eveniant bona. Sed Hebraei hoc de filiis Aaron intelligunt, qui Deo sacrificantes perierunt; et de Manasse, qui post tanta mala reductus est de captivitate, et restitutus in regnum, ut dies suos feliciter finiret.

434 **VERS. 15.** — *Laudavi igitur laetitiam, quod non esset homini bonum sub sole, nisi quod comederet, et biberet, atque gauderet, et hoc solum secum auferret de labore suo in diebus vitae, quos dedit ei Deus sub sole.* Concionator noster, qui multas in se transfiguratur personas, modo vulgi verba profert, quod nihil aliud bonum aestimat, nisi laetari manducando et bibendo, et saeculi serviendo [Ms., servire] deliciis, summam accipere felicitatem. Sed haec sententia, si sic intelligitur sicut scripta est, miseris approbavit quos in Evangelio (*Matth. v*) Dominus beatos asserit [Ms., dixit], id est pauperes, quorum regnum caelorum

ibidem testatur. Sed melius est de spiritali cibo et potu sapientiae haec intelligere, de quibus et in psalmo legitur : *Vinum laetificat cor hominis, et panis confirmat (Psal. ciii, 15).* Quod autem haec spiritaliter sentienda sunt, sequens versiculus demonstrat, in quo ait :

VERS. 16, 17. — *Et apposui cor meum ut scirem sapientiam, et intelligerem dissensionem [Ms., distentionem] quae versatur in terra. Est homo, qui diebus ac noctibus somnum oculis non capit, et intellexi, quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum quae fiunt sub sole : et quanto plus laboraverit ad quaerendum, tanto minus inveniet : etiamsi dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire.* Testatur scilicet melius esse in meditatione Scripturae sanctae versari die ac nocte, quam in epulis carnalibus perdere tempora sibi a Deo data ad proficiendum in sapientiae studiis, ut cognoscat mirabilia Dei, et laudet Creatorem in operibus suis : quamvis occulta sunt [Ms., sint] judicia Dei, tamen miranda sunt, et Creator in eis laudandus est. Et quid de stulto dicendum est, dum studiosus sapientiae scrutator invenire non valet quare hoc vel illud factum sit, et quare mundus variis gubernetur eventibus, cur alius caecus, alius debilis, alius videns et sanus nascatur : hic paupertatem habeat, ille divitias; iste sit nobilis, ille inglorius. Subostendit itaque his verbis, esse causas rerum omnium rationabiles per justitiam Dei quare unumquodque fiat, sed in occulto eas latere, et non posse ab hominibus comprehendi.

CAPUT IX.

VERS. 1, 2. — *Omnia haec tractavi in corde meo, ut curiose intelligerem. Sunt justi et sapientes, et opera eorum in manu Dei, et tamen nescit homo utrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum servantur incerta, eo quod universa aequae eveniant.* Porro hic sensus est hujus sententiae : in hoc dedicor meum, et scire volui quos Deus diligeret et quos odisset. Inveni justorum opera in manu Dei esse; et tamen utrum amentur a Deo an non, scire nequeo, et ambigo fluctuans in cogitationibus meis, utrum sustineant ad probationem justis tribulationes in hoc saeculo, sicut Job; an per odium, ut plurimi peccatores. Sed hoc nunc habetur omnimode incertum.

VERS. 3. — *Justo et impio, bono et malo, mundo et immundo, immolanti victimas et sacrificia contemnentis. Sicut bonus, sic et peccator : ut perjurus [Edit., periturus], ita et ille qui verum dejerat. Hoc est pessimum inter omnia quae fiunt sub sole, quia eadem cunctis eveniunt.* Ea quae per se nec bona nec mala sunt, et a sapientibus hujus saeculi media nuncupantur, quia aequaliter justis eveniunt et injustis, simplices quosque conturbant cur ita eveniant, et propterea non putant esse iudicium, cum omnium rerum in futuro discrimen sit. Tale quid [et] in Evangelio ipse Dominus ait : *Estote perfecti sicut Pater vester perfectus est, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et*

justos (Matth. v, 45, 48). Quod autem sit, eventus A est unus omnibus, justo et impio, sive angustiarum sive mortis significat eventum. Ideo nec charitate Dei dignos vel odio seipos esse intelligunt. Hoc enim pessimum esse omnium quæ sub sole sunt dixit, quia nulla discretio hic esse videtur inter bonos et malos, et hoc apud eos qui cum Propheta non intrabunt in sanctuarium Dei, ut intelligant novissima eorum.

VERS. 4. — *Unde et corda filiorum hominum implentur malitia et contemptu in vita sua, et post hæc ad inferos deducuntur. Nemo est qui semper vivat, et qui hujus rei habeat fiduciam.* Eundem sensum replicat quem ante posuit, quia communes angustiae 435 justos et injustos premunt. Ideo sine respectu homines peccare non metuunt, quia in presenti iudicio Dei non vident super impios, qui subito rapiuntur pro peccatis ad inferos, dum nec semper vivere potestatem habent, nec ullus tam potens est in sæculo, qui hujus rei, id est, sine morte vivere, facultatem habere valeat. Unde in sequentibus mox adjungit :

VERS. 5, 6. — *Melior est canis vivens leone mortuo; viventes enim sciunt se esse morituros, mortui vero nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem, quia oblivioni data est memoria eorum. Amor quoque, et odium, et invidia simul perierunt, nec habent partem in sæculo, et in opere quod sub sole geritur.* Quod autem supra dixerat, cor filiorum hominum impleri malitia et iniquitate, et post hæc omnia morte finire, nunc eadem complet et repetit, donec vivant homines, posse eos justos fieri, post mortem vero nullam boni operis occasionem dari. Peccator enim vivens, quem cani comparavit, potest melior esse justo mortuo, quem leonem dixit : quia vivens proficere poterit in opere bono, mortuus vero nihil potest addere meritis suis. Possumus quoque canem pauperem justum intelligere viventem, et leonem mortuum potentem hujus sæculi, qui nihil secum honorum exiens de hoc mundo meritorum abstulit. Sed et dilectio eorum, et odium, et immolatio, et omne quod in sæculo habere potuerunt, mortis finitur adventu, nec juste quicquam possunt agere, nec peccare; nec virtutes adjicere, nec vitia. Spiritualiter etiam intelligamus Chananeam illam, cui dictum est : *Fides tua te salvam fecit* (Matth. ix, 22), canem juxta Evangelium esse; leonem [vero] mortuum circumcisionis populum, sicut Balaam propheta dicit : *Ecce populus, ut catulus leonis, exsurget, ut leo exsultans* (Num. xxiii, 24). Canis vivens nos sumus ex nationibus, leo vero mortuus Judæorum populus a Deo derelictus. Et melior est apud Dominum [Ms., Deum] iste canis vivens, quam ille leo mortuus. Nos vero viventes cognoscimus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, illi vero mortui nihil sciunt, nec æstimant aliquam repositionem atque mercedem, sed completa est eorum memoria : neque memincent ipsi quæ scire debuerunt, neque illorum Dominus jam recordatus est, qui perierunt in scelere suo. Quorum

zelus, et invidia, et æmulatio, quam habuerunt contra Christum et apostolos, pariter periit.

VERS. 7. — *Vade ergo et comede in lactitia panem tuum, et bibe in gaudio vinum tuum, quia placent Deo opera tua.* Melius hæc omnia, sicut sæpe diximus, spiritualiter intelliguntur quam carnaliter, ne forte in Epicuri dogma ruamus, qui beatam æstimavit vitam, corporis delectationibus frui : nisi forte concio-natoris more æstimemus Salomonem vulgi verba, et sensus ex sua persona proferre. Dicamus altiori sensu : Quia didicisti priori sententia, quod morte omnia finiuntur, et in inferno non sit poenitentia fructuosa, nec aliquis virtutis recursus; dum in isto sæculo es, festina, contende, age poenitentiam; dum habes tempus, labora; libenter enim Deus suscipit B poenitentiam; et comede panem charitatis, et vinum sapientiæ bibe, ut Deo placeant opera tua, sicut verus Ecclesiastes in Evangelio dicit : *Qui sitit, veniat ad me et bibat* (Joan. vii, 37). Et in Proverbiis : *Venite, comedite panem, et bibite vinum, quod miscui vobis* (Prov. ix, 5).

VERS. 8. — *Omni tempore sint vestimenta tua candida, et oleum de capite tuo non deficiat.* Habeto, inquit, corpus mundum et castum, et esto misericors : hoc est, quod in Evangelio ipsa Veritas ait : *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris* (Luc. xii, 35). In præcinctu castitatem corporis significat, et in lucernis ardentibus, quæ oleo alantur honorum operum, candorem et prædicationis lucem. Hoc oleo vultus noster exhilarandus est : hoc C jejunantes unguentum in capite habeant, quod peccatores habere non possunt, quorum vir justus oleum detestatur, ubi ait : *Oleum peccatoris non impinguet caput meum* (Psal. cxl, 5). Quod oleum hæretici habere solent, ut perfundant capita deceptorum, id est, verba suavia, sed fallaciæ plena.

VERS. 9. — *Perfruere vita cum uxore quam diligis, cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole omnibus diebus vanitatis tuæ. Hæc est enim pars in vita, et in labore tuo, quo laboras sub sole.* Sapientiam sequere, et scientiam Scripturarum, 436 et hanc tibi in conjugium copula, de qua in Proverbiis : *Ama illum et servabit te, amplectere eam, et circumdabit te* (Prov. iv, 8). Dies enim [Ms., autem] vanitatis, dies hujus sæculi nequam significat, de quibus et Apostolus non tacet. Pulchre præcipit ut in diebus vanitatis nostræ veram vitam cum sapientia uxore quæramus : hæc enim pars nostra est, et hic laboris fructus, si in hac vita umbratili sapientiam veram, quæ ad vitam nos ducat æternam, invenire valeamus.

VERS. 10. — *Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare, quia nec opus, nec ratio, nec scientia, nec sapientia erunt apud inferos, quo tu properas.* Fac quodcunque boni operis valeas; nunc laborandum [Ms., labora] : habes tempus laborandi, quia mors tibi, quæ inferni nomine designatur, tempus tollet proficiendi, Propheta dicente : *Nunquid mortuis facies mirabilia, aut in inferno quis confitebitur tibi?*

Nunquid enarrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam (Psal. vi, 6; LXXXVII, 11, 12)? Simile quid Salvator in Evangelio dicit: *Operamini dum dies est, veniet nox, quando nemo poterit operari* (Joan. ix, 4).

VERS. 11. — *Verti me ad aliud, et vidi sub sole nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed tempus casumque* [Ms., *sed cassum tempus*] *in omnibus.* Epistola ad Romanos huic loco convenit, ubi dicit, *non esse volentis neque currentis, sed Dei miserantis* (Rom. ix, 16): quia sine gratia Dei, nec voluntas bona erit in homine; neque cursus boni operis sine Deo fieri valet. Et hic locus Pelagianam sectam optime destruit. Qui gravi peccatorum pondere premitur, non est aptus ad cursum illum de quo dicitur: *Cursum consummavi, fidem servavi* (I Tim. iv, 7). Qui autem levis est, et anima illius non gravatur, nihilominus et ipse absque adjutorio Domini non potest ad cælum pervenire, quia quandiu sarcina carnis anima aggravatur, bellum sibi adversum aërias restat potestates: licet enim sit [Ms., *quas licet sit*] robustus, propriis viribus vincere non poterit, nec cœlestem et viventem panem habere poterit, nisi per sapientiam cohortantem: *Venite, comedite panes meos* (Prov. ix, 5). Sciendum quoque est virum prudentem divitias salutis et sapientiæ habere non posse, nisi eas a Deo acceperit, cujus ipsæ divitiæ sunt, de quibus et alibi scriptum est: *Redemptio animæ viri propriæ divitiæ* (Prov. xiii, 8). Gratiam quoque, nisi scientiam comitata fuerit, et concessa a Deo, quis eruditus vir poterit invenire? Quod Paulus sciens, *plus, inquit, omnibus laboravi: non autem ego, sed gratia Dei, quæ mecum est* (I Cor. xv, 10). Et iterum: *Gratia ejus in me vacua non fuit.* Et ad extremum nescitur ab homine, quando tempus adveniat, in quo varius eventus, et finis omnium subsequatur.

VERS. 12. — *Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves comprehenduntur laqueo, sic capiuntur homines tempore malo, cum eis extemplo supervenerit.* Nesciunt homines, sicut supra dictum est, tribulationes vel repentinas miseras, quæ superveniunt eis incerto Dei judicio, sæpe occulto, sed nunquam injusto; nec etiam ipsius mortis horam nosse poterunt, quæ sicut fur veniet, ut vastet domum peregrinationis nostræ. Sicut pisces capiuntur reti, vel aves laqueo, ita filios hominum repentini involvent angustia. Porro secundum allegoriam sciendum est, regnum cœlorum simile esse sagenæ missæ in mare: hoc est, evangelica prædicatione missa in hujus mundi fluctivagas tempestates, unde Dominus in vocatione apostolorum ait: *Venite post me, faciam vos fieri pisces hominum* (Matth. iv, 19). Et e contrario, sagenam habent hæretici malæ prædicationis, qua capiunt animas innocentes ad interitum. Sagena eorum est sermo affabilis, blandum eloquium, simulata aut coacta jejunia, vestis humilis,

^a Ms. et Hier: Gratia quoque, nisi scientia comitata fuerit, et concessa a Deo, quis eruditus vir eam non poterit invenire?

A virtutum imitatio, per quæ laqueum ponunt animalibus simplicium, ut capiant eas, sicut pisces sagena capiuntur, et aves laqueo. Sciendum est ecclesiasticos quoque viros, qui filii hominum appellantur, et sunt modicæ fidei, cito posse corruere. Notandum, est [Ms., *etiam*], quod per totum librum, ubicunque dicitur, *filii hominum*, in Hebræo habetur filii hominis, hoc est filii Adam; et omnis pene Scriptura hoc idiomate plena est, universum genus humanum Adam filios vocans.

437 VERS. 13-15. — *Hanc quoque vidi sapientiam, et probavi maximam. Civitas parva, et pauci viri in ea, et venit rex contra eam magnus, et vallavit eam, et extruxit munitiones per gyrum, et perfecta est obsidio, inventusque est in ea vir pauper, et liberavit urbem per sapientiam suam, et nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.* Aliis omnia incerta dicentibus et justum ab injusto amplius nihil habere, ego sapientiam in hoc maximam comprobavi, quod crebro evenit, ut parva sit civitas, et habitatores in ea pauci, et innumerabilium hostium cingatur exercitu, et obsidione et fame populus intus necetur; et repente contra omnium suspicionem inveniri virum humilem et pauperem, qui haberet sapientiam majorem cunctis divitibus magnis et potentibus; et super his in periculo positis et obsidione parentibus, cogitat et inquiri, ut inveniat quomodo a malis eruat civitatem. Et ingrata hominum oblivio, postquam fuerint libertati dediti et soluta captivitas, et reddita patriæ libertas, nemo meminit sapientis illius pauperis, nemo pauperi refert gratias pro salute, sed omnes honorant divites, qui in periculo nihil subvenire poterant. Aliter: Parva civitas, et viri in ea pauci, ad comparisonem totius mundi, Ecclesia est. Adversus eam sæpe consurgit rex magnus diabolus (non quod magnus sit, sed quod magnum se esse jactitet) et circumdat eam obsidione, sive persecutione, sive alio angustiarum genere, et invenit in ea virum pauperem et sapientem, Dominum nostrum Jesum Christum, qui pro nobis factus est pauper (II Cor. viii, 9), et liberat urbem in sapientia sua. Sed, prohi dolor! cum urbs per hunc pauperem sapientem liberata fuerit, vix aliquis ejus meminit, vix illius mandata considerat; sed totos se luxuriæ et voluptatibus concedentes, quaerunt divitias, quæ tempore necessitatis et angustia non liberant eos.

VERS. 16. — *Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam fortitudine. Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, et verba ejus non sunt audita?* Quando nullus meminit sapientis pauperis illius, cum læta sunt omnia, sed universi divitias, et potentiam admirantur [Ms., *quanquam... meminerit... admirentur.*] Ego tamen per omnes supra interpretationes magis honoro contemptam sapientiam, et verba quæ nullis audire dignatur.

VERS. 17. — *Verba sapientium audiuntur in silentio, plus quam clamor principis inter stultos.* Verba

quippe sapientium in quiete, et moderato audiuntur silentio; et qui non quærunt plausus excitare vulgi, sed salutem desiderant audientium. Qui vero insipiens est, quamvis sit potens, et clamorem sive suæ vocis, sive populi habeat acclamantis, inter insipientes computatur, qui sibi laudem quærît humanam, non profectum populi audientis.

VERS. 18. — *Melior est sapientia quam arma bellica, et qui in uno peccaverit, multa bona perdet.* Nunc quoque sapientiam præfert fortitudini, et dicit eam plus valere in præliis quam arma pugnantium; et crebro evenit, quod per unius insipientiam opes magnæ atque divitiæ pereunt. Quod vero ait: *Qui in uno peccaverit, multa bona perdet.* Simile quid et Jacobus apostolus ponit, ubi ait: *Qui [autem] in uno peccaverit, factus est omnium reus (Jac. II, 10).* Qui in sola peccaverit charitate, omnium expers honorum invenietur.

CAPUT X.

VERS. 1. — *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti: pretiosior est sapientia, et gloria parva ad tempus stultitiæ.* Exemplum superioris sensus dedit, in quo ait, per unum stultum multa bona posse subverti, quod sic malus mixtus bonis contaminet plurimos, quomodo muscæ si moriantur in unguento, perdunt [et] odorem ejus et saporem. Et quia sæpe mixta est sapientiæ calliditas, et prudentiæ malitia, præcepit ut sapientiam simplicem requiramus, mixtaque sit cum innocentia columbarum prudentia serpentina; et ut prudentes simus ad bonum, simplices autem ad malum. Aliter: Pretiosior est humilis gloria quam superba elatio; et ad tempus stultum videri, id est, simplicem, quam gloriosum et superbum.

438 VERS. 2, 3. — *Cor sapientis in dextera ejus, et cor stulti in sinistra illius. Sed in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat.* Et in Evangelio præcipitur, ut nesciat sinistra quid faciat dextera sapientis (*Matth. v, 39; vi, 3*). Et quando percutimur in maxillam dexteram, non jubemur sinistram genam percutienti præbere, sed alteram. Justus autem [*Ms.*, enim] sinistram in se non habet, sed totum in eo dextrum est. Qui autem sapiens est, semper de futuro sæculo cogitat, quod ducit ad dextram; qui vero insipiens est, de præsentis, quod positum est in sinistra, semper inquirit. Sequens autem versiculus in quo ait: *Sed in via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat;* hunc sensum habet: stultus, ut ipse peccat, sperat omnes peccare similiter, atque ex suo ingenio universos judicat.

VERS. 4. — *Si spiritus potestatem habentis ascendit [Ms., ascenderit] super te, locum tuum ne dimiseris, quia curatio cessare faciet peccata maxima.* Principem mundi istius, et rectorem tenebrarum harum, et operantem in filiis diffidentiae, cujus et Apostolus meminit, nunc Scriptura significat: quod si in cor nostrum ascenderit, et animus malæ cogitationis vulnus acceperit, non debemus locum ultro tribuere, sed pugnare contra cogitationem pessimam, et liberari

A a peccato maximo, ne scilicet cogitationem opere compleamus: quia aliud est cogitatione peccare, aliud opere. De quo grandi peccato in psalmo legitur: *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo (Psal. XVIII, 14).*

VERS. 5-7. — *Est et malum, quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis, positum stultum in dignitate sublimi, et divites sedere deorsum. Vidi servos in equis, et principes quasi servos ambulantes super terram.* Hanc ergo iniquitatem se in sæculo perspexisse commemorat, quod mali dominantur justis, et sæpe pejores qui sunt, sublimiores facti [sunt] melioribus. Nec solum in secularibus potestatibus, sed et in Ecclesiæ dignitate multoties eliguntur sacerdotes, non ex virtutum meritis, sed ex favore populi, et principum voluntate, suggerente diabolica fraude, et Dei justo judicio permittente ob merita populi; ut dicitur in Propheta: *Sacerdotes mali, peccata populi, ut cæci duces habeant cæcos donec pariter corruant in foveam perditionis.* In hunc sensum facit et illud quod sequitur: *Vidi servos super equos, et principes ambulantes quasi servos super terram:* ut hi qui servi sunt vitiorum atque peccati, sive tam humiles, ut servi ab hominibus computentur, subita a diabolo dignitate per flagitia publica, videantur exaltari; et magistros bonos Deumque timentes opprimi et humilia [*Ms.*, humiliari] officio servorum.

VERS. 8. — *Qui fodit foveam, ipse incidet in eam, et qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.* Ex parte simplex, et ex parte mysticus est intellectus. Si quidem et alibi ipse Salomon ait: *Qui statuit laqueum, capietur in illo (Eccli. XVII, 29).* Et in Psalmo septimo: *Lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam, quam fecit (Psal. VII, 16).* Sepis autem confirmatio [*Ms.*, infirmatio] ecclesiastica et apostolica sunt dogmata, quæ qui dissolverit, et voluerit præterire, in eo ipso quod negligit sanctorum statuta Patrum, a serpente percutitur, id est, a diabolo vulneratur. De quo serpente in Amos scriptum est: *Si descenderit in infernum, mandabo serpenti, et mordebit eum (Amos. IX, 3).*

VERS. 9. — *Qui transfert lapides, affligetur in eis; et qui scindit ligna, vulnerabitur ab eis.* Volvuntur et in Zacharia sancti lapides super terram (*Zach. IX, 16*); non enim firma ratione consistunt, sed prætereunt, et semper ad altiora nitentes, hinc abire festinant. De his vivis lapidibus, et in Apocalypsi urbs Salvatoris exstruitur (*Apoc. XXI, 18*), et Ecclesiam ædificari Apostolus meminit [*Ms.*, non tacet]. Qui vero hos lapides vivos de ædificatione [*Ms.*, ædificio] Ecclesiæ transfert hæretica qualibet pravitate, æterno dolore affligetur pro eis, ligna quoque scindens periclitabitur in eis. Hæretici ligna infructuosa sunt, et saltus absque utilitate ponorum; pro quorum schismatica divisione prudens, et ecclesiasticus doctor animo vulnerabitur, Apostolo dicente: *Quis scandalizatur, et ego non uror (II Cor. XI, 29)?*

VERS. 10. — *Si retusum fuerit ferrum, et hoc non ut prius, sed hebetatum erit, multo labore exacuatur:*

et post industriam sequetur sapientia. Si se, inquit, aliquis viderit propter negligentiam Scripturas discendi sanctas, obtusum habere sensum, et nequam talem se [mansisse] intellexerit, qualis ante fuit, dum spiritaliter diligenter **439** sensus in divinis libris consecutus est : quia evenit interdum ut cum modicum sapientiae quis habuerit, elatus in superbiam discere desistat ; paulatim vero quod sciebat, ex eo quod nihil ei additur, detrahitur, et vacuum ei disciplinis pectus remanet ; ferrum quod acutum fuerat, hebetatur otio ; et desidia, quasi quamdam rubiginem sapientiae patitur. Si igitur hoc quis passus fuerit, non desperet remedium sanitatis, sed vadat ad magistrum, et rursus instruatur ab eo, et post laborem et industriam sudore nimio valebit sapientiam recipere quam amiserat.

VERS. 11. — *Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet, qui occulte detrahit.* Simplex hic sensus est. Serpens et detractor æquales sunt. Quod modo enim ille occulte mordens venenum inserit, sic iste clam detrahens, virus pectoris sui infundit in fratrem, et nihil habet a serpente minus. Cum enim lingua hominis ad benedicendum, et ædificationem proximi sit creata, ille eam æqualem serpenti facit, dum virtutibus ejus in perversam abutitur. Aliter : Si quem serpens diabolus in occulto momorderit, et nullo conscio eum peccati veneno infecerit ; si tacerit qui percussus est, et non egerit poenitentiam, nec vulnus suum magistro voluerit confiteri, magister, qui linguam habet ad curandum, facile ei prodesse non poterit.

VERS. 12. — *Verba oris sapientis gratia, et labia insipientis præcipitabunt eum.* Stultitia, si sua esset rusticitate contenta, minus aliquid haberet mali : nunc autem contra sapientiam bellum gerit, et quidquid prudentiae in docto viro viderit, zelo stimulata non recipit. Loquitur enim vir sapiens verba scientiae, verba gratiae, quæ utilitatem possunt præbere audientibus ; et aures stulti non ita audiunt quæ dicuntur, ut dicta sunt, sed e contrario virum prudentem supplantare stultus conatur, et sui similem facere. Et revera præcipitatur vir sapiens, quando in aurem loquitur imprudentis, et verba ejus in profundo (ut ita dicam) gurgite pereunt. Unde beatus ille est, qui in aurem audientis [Ms., audientem] loquitur.

VERS. 13, 14. — *Initium verborum ejus stultitia, et novissimum oris illius error pessimus. Stultus verba multiplicat. Ignorat homo quid ante se fuerit ; et quid post se futurum sit, quis ei poterit indicare ?* Adhuc ei de stulto disputatio est, cujus labia præcipitant sapientem. Sive juxta aliam interpretationem, stultum ipsum corruere faciunt, et initium sermonis illius et finis stultitia est, et error pessimus, dum ipse stultus non manet in sententia prudentium, sed putat in multiplicatione verborum se doctum esse, et effugere posse peccatum. Cum enim nec præteritorum meminit [Ms., meminerit], nec futura cognoscat, ignorantiae tenebris involutus, solum sibi scientiam repromittens, in eo se doctum esse putat et sapien-

A tem, si verba multiplicet. Potest hoc de hæreticis accipi, qui prudentium virorum dicta non capiunt, sed se ad disputationes contrarias præparantes, et initium, et finem loquendi vanitatem, cum multo errore cumulant, et cum nihil scient, loquuntur plura quam norunt.

VERS. 15. — *Labor stultorum affliget eos qui nesciunt in urbem pergere.* Hos etiam versiculos junge, lector, cum superioribus. Aut generaliter de omnibus stultis qui ignorant Deum, et nesciunt in civitatem catholicæ pacis pergere ; aut specialiter de hæreticis disputantibus intellige, qui exierunt de civitate Dei in perversas munitiones, quarum civitatem juxta Psalmistæ vocem Dominus destruit. Qui enim legerit vanos philosophorum labores, probare poterit **B** verum esse quod dicitur : *Labor stultorum affliget eos.* Veritatem quidem illi omni studio quæsierunt, sed quia non habuerunt ducem, et prævium itineris, et humanis sensibus rati [sunt], se comprehendero posse sapientiae altitudinem, ad civitatem Dei minime pervenerunt. De qua et de quibus in psalmo scribitur : *Domine in civitate tua imagines eorum ad nihilum rediges* (Psal. LXXII, 20). De hac et Isaias propheta : *Ego civitas firma, civitas quæ oppugnatur* [Ms., quæ non oppugnatur] (Isai. XXVII, 3, sec. LXX). Siquidem hanc veritatis et sapientiae civitatem, cum firma sit et robusta, omnes sapientes sæculi, et hæretici impugnare cognoscuntur [conantur]. Et quod de philosophis diximus, hoc idem de hæreticis sentimus, quod frustra laborent et affligantur in studio **C** Scripturarum, cum veritatem invenire non valeant.

440 **VERS. 16, 17.** — *Væ tibi, terra, cujus rex puer est, et cujus principes mane comedunt. Beata terra, cujus rex nobilis est, et cujus principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, et non ad luxuriam.* Videtur quidem reprobare juvenum principatum, et luxuriosos judices condemnare, quod in altero per ætatem infirma sit sapientia, et aliis [Ms., et in aliis etiam] matura ætas delictis enervetur ; et e contrario probare principem bonis operibus liberaliter institutum ; et eos judices prædicare qui nequam negotiis civium voluntatem [Forte, voluptatem] præferant, sed post multum laborem et administrationem reipublicæ cibum capere, quasi necessitate cogente, non luxuria instigante. Aliter : Væ terræ, id est, carnali homini, cujus diabolus rex, qui semper rerum novarum cupidus est, qui judices et principes habet eos qui amant hujus sæculi voluptates, qui solent dicere [vel etiam opere implere] : *Manducemus et bibamus, cras enim morimur* (Sap. II, 6 ; Isai. XXII, 13). E contra, beata Ecclesia est, cujus rex Christus est, filius nobilium et sanctorum parentum, Abraham videlicet, Isaac, et Jacob, David stirpe descendens, in quibus peccatum non fuerat dominatum, et ob id vere fuerunt liberi et nobiles ; ex quibus nata est beata virgo Maria, nullum habens fructem, nullum germen ex latere, sed totus ejus fructus erupit in florem loquentem in Cantico Cauti-

corum : *Ego flos campi, et lilium convallium* (*Cant.* 11, 1). Principes quoque ejus sunt apostoli, et omnes sancti, qui regem habent filium nobilium, Abrahæ scilicet, non de ancilla Agar, sed de Sara libera genitum [*Ms.*, Sara libertate generatum] : nec comedunt mane, nec velociter; nec enim in præsentis sæculo voluntatem quærunt, sed tempore suo manducabant, cum retributionis tempus advenerit, de quibus et ipse Salvator ait in Evangelio : *Et ego dispono vobis regnum, ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo* (*Luc.* xxii, 29, 30).

VERS. 18. — *In pigritiis humiliabitur contignatio, et in infirmitate manuum perstillabit domus.* Domus nostra quæ cum statu hominis creata est, aut habitatio quam habemus in cœlis, quia pigri sumus, et ad bona opera tardiores, humiliabitur; et omnis contignatio, quæ debet culmen portare in sublime, ad terram corruens habitatorem suum opprimit; cumque auxilium manuum virtutumque torpuerit, omnes desuper potestates et nimborum ad nos turbo erumpit. Porro quod in uno homine interpretati sumus, melius potest super Ecclesiam accipi, quod per negligentiam principum omnis ejus corrumpitur altitudo; et ibi vitiorum illecebræ sunt, ubi tegmen putabitur [*Ms.*, putabatur] esse virtutum.

VERS. 19. — *In risu faciunt panem ac vinum, ut epulentur bibentes : et pecuniæ obediunt omnia.* De superioribus hujus sententiæ pendet intellectus. In pigritia enim dixit et socordia magistrorum humiliari Ecclesiam, et culmen ejus concidere, et tigna perfluere [*Ms.*, perflui] prædixit. Nunc autem de eisdem magistris loquitur, accusans eos deliciis sæculi et luxuriæ, epulisque magis servire quam salutem, in prædicatione verbi Dei, gregis sibi commissi, dum episcopi et presbyteri non laborant in Ecclesia constituti in sermone et doctrina; vel etiam ea docent, quæ sint populo delectabilia audire, ut gratiam habeant audientium magis quam illorum profectum : sic in risu vitæ æternæ panem, et vinum sapientiæ populo ministrant, non ad salutem, sed ad perniciem. Sic ipsi qui docent, divitias et opes, et cibos per delectabilia promissa conquirunt, et ad honores perveniunt sæculares, quibus subjecti [*Ms.*, et subjecti] sæpe perdunt cœlestes.

VERS. 20. — *In cogitatione tua regi ne detrahas, et in secreto cubilis tui ne maledixeris diviti, quia aves cœli portabunt vocem tuam, et qui habet pennas annuntiabit sententiam.* Simplex præceptum ædificat audientes ne ira et furore superati in maledictum et in detractionem regum et principum erumpamus; quia contra spem interdum evenit, ut si his quibus maledicimus nuntietur, incurramus periculum in immoderatione linguæ. Quod autem ait : *Aves cœli auferent vocem, et habens pennas annuntiabit verbum,* hyperbolice intelligendum est. Modo [*Ms.*, quomodo] solemus dicere, etiam ipsos parietes, quibus consociis loquimur, quæ audierunt non celaturos : sed melius est sic audire præceptum, ut sciamus esse nobis mandatam, non solum contra Christum nihil te-

mere loquendum, verum etiam in arcanis cordis, quamvis variis coarctamur tribulationibus, nihil blasphemum, nihil impium sentiendum sit. Et quia dilectionem quam Christo exhibemus, 441 debemus et proximo; *Dilige quippe Dominum Deum, sed et proximum tuum tanquam te ipsum*; et nunc [*Ms.*, etiam nunc] jubet ne post regem de sanctis quoque facile detrahamus, et eis quos viderimus sapientia, scientia virtutibusque ditatos, lingua mordaci [*Ms.*, linguæ mordacitate] derogemus, quod angeli, qui terram circumeant, et sunt administratores spiritus, et in Zacharia loquuntur, *circuivimus terram, ecce omnis terra habitatur, et silet* (*Zach.* 1, 11), ad instar avium ad cœlum nostra verba perferant, et cogitationes, et quod clam cogitamus, scientiam Dei non latere.

CAPUT XI.

VERS. 1. — *Mitte panem tuum super transeuntes aquas, quia post multa tempora invenies illum.* Ad elemosinam cohortatur, quod omni petenti sit dandum, et indiscrete [*Ms.*, discrete] faciendum bene. Quo modo enim qui super irrigua seminat, fructum sementis exspectat, ita qui largitur egentibus, non granum seminis, sed ipsam panem scribit, fenore quodam multiplicationem illius præstolans, et cum dies iudicii venerit, multo amplius quam dederat recepturus. Aliter : In quocunque homine illam aquam videris, de qua dicitur : *Flumina de ventre ejus fluent aquæ vitæ* (*Joan.* vii, 38), ne te pigeat panem sapientiæ, panem rationabilem præstare sermonis. *Et in multitudine dierum invenies illum*, id est, invenies longitudinem dierum vitæ æternæ in retributione cœlesti. Si enim hoc feceris frequenter, invenies te non incassum doctrinarum jecisse sementem. Tale quid in Isaia dictum puto : *Beatus qui seminat super aquam ubi bos et asinus calcant* (*Isai.* xxxii, 20). Quod ille magister beatitudine dignus habeatur, qui super irriguum pectus seminat audientium, tam ex Judæis quam ex gentibus populo congregato.

VERS. 2. — *Da partes septem, necnon et octo, quia ignoras quid futurum sit mali super terram.* Præcipit ergo utrumque Testamentum, id est Vetus, quod in septenario numero designatur, et Novum, quod in octonario intelligitur, digna veneratione haberi sanctissimum. Judæi dederunt partes septem, credentes sabbatum; sed non dederunt octo, resurrectionem die Dominico [*Ms.*, diei Dominice] in Christo denegantes. E contrario hæretici Marcion et Manichæus, et omnes qui veterem legem rabido ore dilaniant, dant partes octo, suscipientes Evangelium; sed eandem septenario numero non tribuunt, veterem legem respicientes. Nos vero utraque, quæ ponit, credamus, et utrumque veneremur. Non enim possumus cruciatus dignamque poenam jam nunc mente comprehendere, quæ reposita est his qui versantur in terra infidelitatis, Judæis scilicet et hæreticis, e duobus alterum denegantibus. Hebræi itaque [*Ms.*, Hebræi ita] hunc locum intelligunt : Et sabbatum et circum-

cisionem servare [*Ms.*, *serva*], ne si hoc forte non feceris, inopinatum tibi superveniat malum.

VERS. 3. — *Si repleta fuerint nubes, imbrem effundent super terram. Si ceciderit lignum ad austrum aut ad Aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit.* Serva mandata quæ tibi superius sunt præcepta, ut nubes super te fundant in benedictione Dei imbrem suum. Ubiçunque enim tibi locum præparaveris, futuramque sedem, sive ad austrum, sive ad aquilonem, ibi cum mortuus fueris, permanebis. Aliter : Propterea supra diximus : *Mitte panem tuum super faciem aquæ*, et omni petenti tribue, quia et nubes cum plenæ fuerint, divitias suas mortalibus largiuntur. Et [tu] quasi lignum fructuosum, quamvis longævus sis, non eris in perpetuum, sed subita vi ventorum ita mortis tempestate subversus, ubicunque cecideris, **B** ibi jugiter permanebis : sive te rigidum et trucem, sive clementem et misericordem ultimum invenerit tempus. Aliter : Nubes siquidem sunt prophetæ et doctores, qui cum multas habeant in corde sacræ Scripturæ rationes, tunc valebunt præcepta pluire doctrinarum, et dicere : Exspectetur sicut pluvia loquium meum (*Deut.* xxxii, 2). Quod vero ait : *sive ad Austrum, sive ad Aquilonem lignum ceciderit*, quantum æstimo, semper in bonam partem accipitur Auster, et Aquilo in malam. Unde in Cantico canticorum dicitur : *Exsurge, Aquilo, hoc est recede et abi, et veni Auster* (*Cant.* iv, 16). Nec est aliquid lignum quod vel ad Aquilonem non sit vel ad Austrum, quia omnis homo malus vel bonus morietur.

442 **VERS. 4.** — *Qui observat ventum, non seminat, et qui considerat nubes, nunquam metit.* Qui considerat cui benefaciat, et non omni petenti tribuit, sæpe præterit eum qui meretur accipere, vel misericordiæ solatium, vel verbi Dei semen. In ipsis enim prosperis, dum nescimus, adversa consurgunt. Quapropter opportuno vel importuno tempore prædicandus est sermo Dei, nec bonus seminator adversariorum vento territus, vel nubibus blandientium obumbratus, cessare a prædicationis semine debet. Absque consideratione ergo nubium et ventorum timore in mediis tempestatibus seminandum est ; nec dicendum : Illud tempus commodum est, hoc inutile, cum ignoremus quæ via et voluntas sit spiritus universa dispensantis. Unde sequitur :

VERS. 5. — *Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, et qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis, sic nescis opera Dei, qui gubernator est omnium.* Sicut nescis viam spiritus, et animæ ingredientis in parvulum, et ignoras ossium et venarum varietates in ventre prægnantis, quomodo ex vili elemento corpus hominis in diversas effigies artusque varietur, et de eodem semine aliud mollescat in carnibus, aliud induretur in ossibus, aliud in venis palpitet, aliud ligetur in nervis : ita Dei opera scire non poteris, qui factor est omnium. Ex quo docet contraria non timenda, nec temere de ventis et nubibus, quas

* Finis codicis ma.

A supra diximus, judicandum, cum suo tempore et cursu debeat sator spargere, et eventum Domini sententiæ reservare. *Non est enim volentis, neque currentis, sed miserantis Dei* (*Rom.* ix, 16).

VERS. 6-8. — *Mane semina semen tuum, et vespere non cesset manus tua, quia nescis quid magis oriatur, hoc an illud : et si utrumque simul, melius erit. Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem. Si annis multis vixerit homo, et in his omnibus lætatus fuerit, meminisse debet tenebrosi temporis, et dierum multorum : qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita.* Hortatur omnibus benefacere, nec eligere personam [cui benefacias], aut tempus in quo [tantummodo] benefacias, nunquam enim te vult a bono opere desistere ; sed matutinam justitiam vesper inveniat, et vesperis misericordiam solis ortus accumulet. Incertum est quod quidem magis placeat opus, et ex quo tibi fructus justitiæ præparetur. Potest autem fieri ut non unum, sed utrumque placeat Deo. Aliter : de ætate hominis intelligi poterit, ut æqualiter sive in adolescentia, sive etiam in senectute bona faciamus, quia nescis utrum in juventute, an in ætate longæva magis placeas Deo. Nec prodest adolescentiæ * frugalitas, si senecta ducatur in luxuria ; qua enim die justus erraverit, veteres eum justitiæ a morte liberare non poterunt. Quod si juxta utramque interpretationem semper benefeceris, et omni ætate æqualem cursum habueris, videbis Deum Patrem dulcissimum lumen, videbis Christum solem justitiæ. Porro et si annis multis vixeris, et omnia bona **C** habueris, vel bona opera peregeris, et scieris te semper moriturum, et ante oculos tuos tenebrarum, id est mortis, semper versetur adventus, præsentia quasi fluxa, et fragilia, et caduca contemnes ; et qui hoc fecerit, videbit Christum solem justitiæ semper in æternum. Aliter : lux est doctrina sapientiæ cœlestis : et bonum oculis videre solem, id est, sensibus cordis videre Christum.

VERS. 9-10. — *Lætare ergo, juvenis, in adolescentia tua, et in bono sit cor tuum.* Ab hoc loco usque in finem libelli varias doctores ponunt interpretationes. Hebræi ad Israel populum Dei putant dicta esse, cui præcipitur ut fruatur divitiis, antequam eis captivitatis tempus adveniat, vel adolescentiam senectute commutet ; ita tamen, ut in bono, id est lege Dei, sit cor ejus. Admonet quoque, ut in diebus prosperitatis et salutis, **D** *in viis cordis sui, et intuitu oculorum*, id est, consideratione mandatorum Dei ambulet, magis quam in carnalibus desideriis ; et ut sciat se pro omnibus quæ gesserit, sive bonum sive malum sit, a Deo esse judicandum ; et *ut auferat iram a corde, et malitias a carne sua*, id est, cogitationes malas, et libidines carnis suæ : quia desideria carnis, adolescentiæ, voluptatumque carnalium vana sunt : recordeturque semper Creatoris sui, antequam veniat dies tribulationis, id est, Babylonicæ vel Romanæ captivitatis **443** miseria, quibus non poterit habere voluntatem. Et totum hunc locum in quo ait : *Ante-*

quam tenebrescant sol, et luna, et stellæ, usque ad A exercere, non in malo. *Et in bono sit cor tuum in diebus juventutis tuæ.* Vult vero florentem ætatem florere virtutis decore; et in cordis contemplatione, id est, sapientiæ, quam oculorum nomine designat, potius ambulare quam carnis desideria sequi, quia *caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem (Galat. v, 17)*, quorum opera Apostolus discevit. Et hæc agenda admonet esse, antequam ingruat nox æternæ mortis, in qua nihil operari poterit homo. Sic in Evangelio ipsa Veritas ait: *Ambulate, dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendant (Joan. xii, 35)*. Admonet nos Scriptura in hoc loco semper, dum vivimus, de futuro cogitare iudicio in quo omnia quæ gessimus, iudicabuntur.

VERS. 10. — *Repelle iram a corde tuo, et aufer malitiam a carne tua, quia adolescentia et voluptas vana sunt.* In ira omnes perturbationes animi comprehendit, in carnis malitia universas significat corporis voluptates, relinqui suadens juventutis vitia, quia juvenus insipientiæ copulata est, et noxias generare solet voluptates.

CAPUT XII.

444. VERS. 1-3. — *Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis tuæ, et appropinquant anni de quibus dicas: Non mihi placent; antequam tenebrescant sol, et lumen, et stellæ, et luna, et revertantur nubes post pluviam; quando commovebuntur custodes domus, et mutabuntur viri fortissimi, et otiosæ erunt molentes in minuto numero, et tenebrescent videntes per foramina.* Semper memento creatoris tui, et sic adolescentiæ viam gradere, ut recorderis viam tuam morte esse finiendam, et omnia quæ gesseris, iudicanda. Tu vero memento creatoris tui, antequam tibi adveniat tempus tristitiæ et senectutis, et anni qui tibi non placebunt. *Antequam tenebrescant sol, et lumen, et luna, et stellæ, et revertantur nubes post pluviam.* Sunt enim qui solem, lunam et stellas ad oculos auresque et capitis sensus coaptant, quæ omnia senectutis molestia debilitantur, quia inferius videntur de humani corporis membris hæc omnia dici; et *custodes domus* costas significare putant, quod ab ipsis intestina vallentur, et tota ventris mollitudo servetur; *viros vero fortes crura* æstimant. Quod vero ait: *Otiosæ erunt molentes minuto numero*, ad dentium referuntur officia, quod cum extrema senectus advenit, dentes aut deteruntur, aut dejiciuntur, a quibus permoliti cibi in alvum transmittuntur; qui sunt otiosi, quia fortitudinem corpori non subministrant, sed tantummodo ad horam cito perituram paululum sustentare videntur vitam. Tenebrescere autem videntes in foraminibus putant oculos, quod nimia senectute nullis dubium est caligare acies, et contuitus obscurari.

VERS. 4, 5. — *Et claudent ostia in platea in humilitate vocis molentis, et consurgent ad vocem volucris, et obmutescunt omnes filie carminis: excelsa quoque timebunt et formidabunt in via.* Clausas in plateis januas pro infirmis senum gressibus accipi

volunt, quod semper soleant, et ambulare non possint, nec congaudeant ludis juvenum, qui in plateis solent esse, sed clauso ostio illos fugiant videre. In humilitate autem vocis molentis, de manibus [*Hier.*, de mandibulis] interpretantur, quod cibum labore proprio invenire non valeant, et spiritu coarctato, vox in senili corpore vix tenuis audiat. Porro consurgere eum ad vocem volucris ostendit, quod frigescente sanguine et humore siccato, quibus materia soporis alitur [*Hier.*, quibus materiis sopor alitur], ad levem sonitum evigilet, noctisque medio, cum gallus cecinerit, festinus exsurgat, nequaquam valens in strato sæpius membra convertere. *Obmutescere* quoque, sive ut melius habetur in Hebræo, *surdescere filias carminis*, aures significat, quod gravior seni auditus fiat, et nulla inter voces scire valeat discrimina, nec a carminibus delectari. *Excelsa timebunt et formidabunt in via*, id est, ardua ingredi non valebunt, et lassissimis ac tremescente vestigio etiam in plano itinere fluctuantes, offensa gressum [*Hier.*, offensam gressuum] formidabunt.

Florebit amygdalum, impinguabitur locusta, et dissipabitur capparitis, quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ, et circuibunt in platea plangentes. Per metaphoram etiam nunc de membris nostris Ecclesiastis sermo est, quod cum senectus advenerit, capillus incanuerit, intumuerint pedes, libido refrigerit, et homo fuerit dissolutus, tunc revertatur in terram suam æternitatis suæ, ad sepulcrum, exsequiis rite celebratis atque finitis, plangentium in platea circa sepulcrum turba præcedente. Hæc vero nomina, *amygdalum*, *locusta*, et *capparitis*, per figuram seni conveniunt; amygdalum pro canitie, locusta pro crurum dolore ac pedum tumore, et capparitis pro frigescente libidine, secundum etymologiam Hebraicam interpretationis, ut diximus, seni conveniunt. Hactenus Ecclesiastes plurima senectutis mala persecutus, de fine uniuscujusque hominis ait :

VERS. 6-8. — *Antequam rumpatur funis argenteus, et recurat vitta aurea, et conteratur hydria super fontem, et confringatur rota super lacum, et revertatur pulvis in terram suam sicut erat, et spiritus redeat ad Dominum qui dedit illum. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, universa vanitas.* Revertitur ad superiora, et post grande hyperbaton (quod ab eo loco interjecerat, in quo ait : *Memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniant dies malitiæ, et antequam tenebrescant sol et Luna, et stellæ, etc., in die qua morebuntur custodes domus*), nunc cœptam sententiam simili fine concludit dicens : *Antequam rumpatur funiculus argenti*, hoc vel illud fiat. Funiculus autem argenti, candidam hanc vitam et spiramen, quod nobis e cœlo tribuitur, ostendit : *recursus* quoque *vittæ auræ*, animam significat, quæ illuc recurrit unde descenderat. Porro duo reliqua quæ sequuntur, contritio hydræ super fontem, et confractio rotæ super lacum, per metaphoram mortis ænigmata sunt : quo modo enim hydria quæ conteritur cessat haurire; et rota, per quam de lacu

A ex puteis levantur aquæ, si contracta fuerit, earum usus intercipitur : ita et cum funiculus argenti fuerit interruptus, et animæ rivus recurrit ad fontem, interibit homo, utque manifestius sequitur, *convertetur pulvis in terram suam unde sumptus est, et spiritus revertetur ad Dominum qui dedit illum.* Ex quo satis ridendi sunt qui putant animas cum corporibus seri, et non a Deo, sed a corporum parentibus generari : cum enim caro revertatur in terram suam, et spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum, manifestum est Dominum patrem animarum esse, non homines. Post descriptionem autem interitus humani, pulchre exordium libri sui repetens, ait : *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, omnia vanitas.* Cum enim cunctus mortalium labor, de quo in toto volumine disputatum est, huc perveniat, ut revertatur pulvis in terram suam, et anima illuc redeat unde assumpta est, magnæ vanitatis res esse videtur, in sæculi deliciis atque luxuriis carnis tota laborare intentione, quæ citissima morte finiuntur; et homo ad iudicium festinat pro omnibus vanitatis suæ erratis. De se ipso quoque subjunxit, quis esset, dicens :

VERS. 9, 10. — *Cumque Ecclesiastes esset sapientissimus, docuit populum, et enarravit quæ fecerat; et investigans composuit parabolas multas, quæsiit verba utilia, et conscripsit sermones rectissimos ac veritate plenos.* Nunc etiam his verbis provocat lectorem, allegoriam quærere in libris suis magis quam simplicem historiam : et doctrinam populo prodesse suam, si mystice intelligerentur proverbialia, aliud habentes in medulla, aliud superficie pollicentes. Proverbia quippe non hoc sonare quod scriptum est, et in Evangelio edocemur, quod Dominus populo in parabolis et in proverbiiis sit locutus, secreto autem apostolis dissolverit ea (*Matth. xiii, 15*). Ex quo manifestum est et proverbiorum librum non, ut simplices arbitrantur, patentia habere præcepta, sed quasi in terra aurum, in nuce nucleus, in hirsutis castaneorum operculis absconditus fructus inquiritur, ita in eis divinum sensum altius perscrutandum. Post hæc addidit etiam causas naturasque rerum, et Dei dispositionem, et prudentiam, quare unumquodque, vel quo modo factum sit, se voluisse cognoscere.

VERS. 11. — *Verba sapientium ut stimuli, et quasi clavi in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt a pastore uno.* Ne videretur post legem Dei temerarius subito in præceptum erumpere, et sibi vindicare doctrinam, quod [*Hier.*, quam] Moyses non tam sua sponte quam a Deo, jubente primum dehinc inspirante, susceperat, dicit sua verba vere esse sapientium, quæ in similitudinem stimulorum corrigant delinquentes, et pigros mortalium gressus aculeo pungente commoveant, sicut sint firmi, quasi [clavi] in altum solidumque defixi, nec auctoritate unius, sed consilio atque consensu magistrorum omnium proferantur; et ne contemneretur hominum scientia, ait, eam ab uno pastore concessam : id est, cum plurimi doceant, tamen doctrinam

nae hujus auctor est Dominius. Simulque notandum est quod dicantur verba sapientium pungere, non palpare, nec molli manu attrahere lasciviam, sed errantibus et (ut supra diximus) tardis, poenitentiae dolores et vulnus infligere. Si cujus igitur sermo non pungit, sed oblectationem facit audientibus, iste non est sermo sapientis. *Verba sapientium ut stimuli*, quoniam ad conversionem provocant delinquentem, et firmata sunt, et a consilio sanctorum data, atque ab uno pastore concessa, et solida radice fundata.

VERS. 12. — *His amplius, fili mi, ne requiras, facienti plures libros nullus est finis, frequensque meditatio, carnis afflictio est.* Exceptis his verbis quae ab uno pastore sunt data, et a consilio atque consensu sapientium, nihil facias, nihil tibi vindices; majorum **446** sequere vestigia et ab eorum auctoritate ne discrepes, alioquin quaerenti multa, infinitus librorum numerus occurret, qui te pertrahat ad errorem et legentem frustra faciat laborare. Vel certe docet brevitatis studium, et sensum magis sectandum esse quam verba adversus philosophos et saeculi hujus rectores [*Hier.*, doctores], qui suorum dogmatum falsitates conantur asserere varietate ac multitudine sermonum. Et contra, Scriptura divina brevi circulo coarctata est, et quantum dilatatur in sensibus, tantum in sermone restringitur, quod consummatum breviumque sermonem faciat Dominus super terram, et verbum ejus juxta est in ore nostro et in corde nostro (*Deut.* xxx, 14). Hunc igitur sensum arbitror nunc praecipuum, ne plures libri fiant: quidquid enim dixeris, si ad eum referatur qui *in principio erat Verbum apud Deum, et Deus erat Verbum* (*Joan.* i, 1); unum volumen est, innumerabiles libri; una lex, unum Evangelium nominatur. Quod si diversa et discrepantia disputaveris, et curiositate nimia huc atque illuc animum adduxeris, et [*Hier.*, etiam] in uno libro multi libri sunt, unde dictum est: *Ex multiloquio non es fugies peccatum* (*Prov.* x, 19). Talibus igitur libris non est finis: bonum enim et omnis veritas certo fine concluditur, malitia atque mendacium sine fine sunt; talis siquidem meditatio carnis est afflictio, id est carnalis sensus, non spiritualis.

VERS. 13, 14. — *Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, et mandata ejus observa: hoc est omnis homo: et cuncta quae fiunt adducet Deus in iudicium pro omni errato, sive bonum, sive malum sit.* Alunt Hebraei, cum inter caetera scripta Salomonis quae antiquata sunt nec in memoria duraverunt, et hic liber oblitteandus videretur, eo quod vanas assereret Dei creaturas, et totum esse pro nihilo;

* Anmadvertit lector eruditus quod Alcuinus in hac sua Expositione commentarium S. Hieronymi in Ecclesiasten fere ad verbum descripsit et in sua transtulerit, raro vero admodum suis propriis luminibus usus fuerit. Sed hic mos fuit sui saeculi, quo studium saeculae Scripturae, ut aliarum scientiarum, quidem reformari coepit, nondum tamen ad eam perfectionem pervenit, ut viri docti, in sacris libris exponendis, propriae scientiae facile se permitterent,

cibum autem, et potum, et delicias transeuntes praeferebat omnibus, ex uno capitulo meruisse auctoritatem ut in divinorum voluminum numero poneretur, quod totam disputationem suam, et omnem catalogum sub hac recapitulatione brevissima coarctaverit, et dixerit, omnem sermonum suorum auditum esse promptissimum, nec aliquid in se habere difficile, ut scilicet Deum timeamus, et ejus praecipua faciamus. Ad hoc enim esse hominem creatum ut, Creatorem suum intelligens, veneretur eum metu, et honore, et opere mandatorum. Siquidem cum judicii tempus advenerit, quidquid a nobis gestum est, stare sub iudice, et ancipitem Domini expectare sententiam, et unumquemque recipere pro opere suo, sive mali quid gesserit, sive boni, judicii aequitate permansura in aeternum *.

Albini in Ecclesiasten commentarioli finis.

EJUSDEM AD LECTOREM.

Iste liber vario sensu sermone patescit

Diversos hominum, quid cuinam placeat.

Quem tuus, o juvenis! tanto moderamine sensus

Perlegat, Epicuri ne ruat in foveam.

Albinus Patrum gradiens per prata piorum,

Carperet ut flores, per pia rura sacros,

Fingere [*F.*, Cingere] sarta volens pauperum cetera: [grua fronte,

Grandia quorum aetas pondera ferre nequit.

447 Has rogo litterulas nostri perdiscite nati,

Et tota aeternos mente tenete dies.

C Omnia fluxa fluunt seclorum gaudia longe,

Nec redeunt iterum, more fluentis aquae.

Pectora nec nimium vanis incessite rebus,

Sed confirmaate semper amore Dei.

Mors properat horis mox omnibus atque momentis,

Ut rapiat nosmet, iudicis ad faciem.

Quo constat nostris, certo discrimine, factis

Judicium cunctis, ut liber iste canit.

Quod timeat dives, pauper, juvenisque, senexque,

Tum recipit meritis praemia quisque suis,

Praemia perpetuis semper mansura diebus.

Mox bona quisque bonus, mox mala quisque malus:

Impius in tenebras cum daemone pellitur atras,

Cum Christo regnat lucis in arce bonus.

Accipite haec animis paschalia munera laetis,

Mittentis memores sitis, et ore pio.

D Hoc opus, hoc crudum rapuit portator ab igne,

Ignivomo coctum nec bene sub camino.

Vestra, precor, filii, pietas errata repurget,

Dens illud putridum rodere nec valeat;

Aut oculus nigro suffusus felle, per auras

Contendat patulas, spargere more suo.

sed doctrinis et expositionibus antiquorum Patrum in Ecclesia approbatorum magis insistere volebant, ut tali ratione omne periculum novitatis, quae Ecclesiae semper perniciose fuit, evitarent. Caeterum doctissimus Vallarsius, Operum S. Hieronymi novissimus editor, tom. III, pag. 381, not., profitetur se commentarium hujus S. Patris in Ecclesiasten, cum hoc Alcuini ex integro contulisse, huicque meliores lectiones passim acceptas referri debere.

ORATIO SALOMONIS,

QUAM HABUIT IN DEDICATIONE TEMPLI (*II Par. vi, 14 seq.*).

Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in cœlo desuper, et super terram deorsum; qui custodis pactum et misericordiam servis tuis, qui ambulat coram te in toto corde suo; qui custodisti servo tuo David, patri meo, quæ locutus es ei. Ore locutus es, et manibus perfecisti, ut hæc dies probat. Nunc igitur, Domine Deus Israel, conserva famulo tuo David patri meo quæ locutus es ei, dicens: Non auferetur de te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel, ita tamen, si custodierint filii tui viam suam, ut ambulent coram me, sicut tu ambulasti in conspectu meo. Et nunc, Domine Deus Israel, firmentur verba tua quæ locutus es servo tuo David patri meo. Ergone putandum est quod vere Deus habitet super terram? Si enim cœlum et cœli cœlorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc, quam ædificavi? Sed respice ad orationem servi tui, et ad preces ejus, Domine Deus meus. Audi hymnum et orationem, quam servus tuus orat coram te hodie, ut sint oculi tui aperti super domum hanc die ac nocte, super domum, de qua dixisti: Erit nomen meum ibi: ut exaudias orationem quam orat ad te servus tuus in loco isto, ut exaudias deprecationem servi tui, et populi tui Israel, quodcumque oraverint in loco isto, et exaudies in loco habitaculi tui in cœlo, et cum audieris, propitius eris. Si peccaverit homo in proximum suum, et habuerit aliquod juramentum quo teneatur astrictus, et venerit propter juramentum coram altari tuo in domum tuam, tu exaudies in cœlo, et facies, et judicabis servos tuos, condemnans impium, et reddens viam suam super caput ejus, justificansque justum, et retribuens ei secundum justitiam suam. Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos, quia peccaturus est tibi; et agentes pœnitentiam, et confitentes nomini tuo venerint, et adoraverint, et deprecati te fuerint in domo hac, exaudi in cœlo, et dimitte peccatum populi tui Israel, et reduces eos in terram quam dedisti patribus eorum. Si clausum fuerit cœlum, et non pluerit propter peccata eorum, et orantes in loco isto pœnitentiam egerint nomini tuo, et a peccatis suis conversi fuerint propter afflictionem suam, exaudi eos in cœlo, et dimitte peccata servorum tuorum, et populi tui Israel, **448** et ostende eis viam bonam, per quam ambulent, et da pluviam super terram, quam dedisti populo tuo in possessionem. Fames si oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut corruptus aer, aut erugo, aut locusta, vel

A rubigo, et afflixerit eum inimicus ejus portas obsidens, omnis plaga, universa infirmitas, cuncta devotio, et imprecatio, quæ acciderit omni homini de populo tuo Israel, si quis cognoverit plagam cordis sui, et expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies in cœlo, in loco habitationis tuæ, et repropitiaberis, et facies, ut des unicuique secundum omnes vias suas, sicut videris cor ejus, quia tu nosti solus cor omnium filiorum hominum, ut timeant te cunctis diebus quibus vivunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. Insuper et alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum (audietur enim nomen tuum magnum, et manus tua fortis, et brachium tuum extentum ubique), cum venerit ergo, et oraverit in hoc loco, tu exaudies in cœlo, in firmamento habitaculi tui, et facies omnia pro quibus invocaverit te alienigena, ut discant universi populi terrarum nomen tuum timere sicut populus tuus Israel, et probent quia nomen tuum invocatum est super domum hanc quam ædificavi. Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra inimicos suos, per viam, quocumque miseris eos, et orabunt te contra viam civitatis quam elegisti, et contra domum quam ædificavi nomini tuo, tu exaudies in cœlo orationes eorum, et preces eorum, et facies judicium eorum. Quod si peccaverint tibi (non est enim homo qui non peccet), et iratus tradideris eos inimicis suis, et captivi ducti fuerint in terram inimicorum longe vel prope, et egerint pœnitentiam in corde suo, in loco captivitatis, et conversi te deprecati fuerint in captivitate sua dicentes: Peccavimus, inique egimus, impie gessimus; et reversi fuerint ad te in universo corde suo, et tota anima sua, in terra inimicorum suorum ad quam captivi ducti fuerint, et oraverint te contra viam terræ suæ, quam dedisti patribus eorum, et civitas, quam elegisti, et templi, quod ædificavi nomini tuo, exaudies in cœlo, in firmamento solii tui orationes eorum, et preces eorum; et facies judicium eorum, et propitiaberis populo tuo, qui peccavit tibi, et omnibus iniquitatibus eorum quibus prævaricati sunt in te, et dabis misericordiam coram eis qui eos captivos habuerint, ut misereantur eis. Populus enim tuus est, et hæreditas tua, quos eduxisti de terra Ægypti, de medio fornacis ferreæ, ut sint oculi tui aperti ad deprecationem servi tui, et populi tui Israel, et exaudies eos in universis pro quibus invocaverint te. Tu enim separasti eos tibi in hæreditatem de universis populis terræ, sicut locutus es per Moysen servum tuum, quando adduxisti Patres nostros de Ægypto, Domine Deus.